Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 35 (10932) | 1979 чылдың февраль 10, суббота | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртээ 2 көп.

«РСФСР-ниң геодезиязының болгаш картографиязының алдарлыг ажылдакчызы» деп хүндүлүг атты доктаадыр дугайында

РСФСР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ЧАРЛЫЫ

РСФСР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң доктаадыры болза:

1. «РСФСР-ниң геодезиязының болгаш картографиязының алдарлыг ажылдакчызы» деп хүндүлүг атты доктаадыр.
2. «РСФСР-ниң геодезиязының болгаш картографиязының алдарлыг ажылдакчызы» деп хүндүлүг аттың дугайында дүрүмнү бадылаар.
3. «РСФСР-ниң геодезиязының болгаш картографиязының алдарлыг ажылдакчызы» деп хүндүлүг аттың хөрек демдээниң тайылбырын бадылаар.

РСФСР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы М. ЯСНОВ.
РСФСР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары Х. НЕШКОВ.
Москва, 1979 чылдың февраль 8.

Күш-ажылчы алдарның тугу

«Шын» солуннуң «Күш-ажылчы алдар тугун» бөгүн Мөңгүн-Тайга районда «Мөген-Бүрен» совхозтуң хойжузу **Хертек Балчыйович Деспиниң** болгаш «Малчын» совхозтуң хойжузу **Салчак Будукович Калдарның** чедиишкининге тураскаадып көдүрген.

Х. Б. Деспи 305 хойдан 305 хураганны, С. Б. Балдар 252 хойдан ынча хураганны менди доруктуруп турар.

МУРНАКЧЫЛАРГА ДЕҢНЕЖИҢЕР!

СЭКП обкомунуң бюрозунда, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелинде, профоблчөвүлелде болгаш ВЛКСМ обкомунда

ЧҮЪК СӨӨРТҮЛГЕЗИН ҮЗҮКТЕЛДИРБЕС

СЭКП обкомунуң бюрозу, республиканың Министрлер Чөвүлели, профоблчөвүлел болгаш ВЛКСМ обкому демир-орук станцияларындан 1979 чылдың январьда чүък сөөртүрүнүң талазы-биле республиканың автобүдүрүлгелериниң ортузунда калбарган социалистиг чарыштың түңнелин үндүрген.

Демир-орук станцияларындан чүък сөөртүлгезиниң январьда планын Кызылдың чүък сөөртүр № 1 АТБ-зи, Хандырылга болгаш саарылга эргелели база районнар аразының Кызылда «Сельхозтехника» каттыжыышкыны күүсеткенин бо талазы-биле доктаалда демдеглээн.

Ынчалза-даа министерстволарның, ведомстволарның автобүдүрүлгелериниң хөй кезии чүък сөөртүрүнүң планын күүсетпээн, азы эрткен айда 64030 тоннаның орнунга чүгле 47086 тонна чүъкту сөөртүп, планныг онаалдазын чүгле 73,5 хуу чедирген.

1978 чылдың декабрьда байдал-биле деңнээрге, чүък сөөртүрүнүң темпизин Тываның транспорт эргелелиниң автобүдүрүлгелери 11,5 хуу «Сельхозтехниканың» күрүнемитединиң—33,3 хуу. «Тыва тудуг» тресттиң—66,6 хуу. «Кызыл ЦЭС тудуг» эргелелиниң—59,4 хуу кудулаткан.

«Тыва совхоз тудуг» каттыжыышкынының, «Тыва кодээ тудуг» тресттиң автобүдүрүлгелери багай ажылдаан. Тываның автоорук эргелели, респотребсоюзтуң АТК-зы, Чуртталга-коммунал ажыл-агый министерствозу, Чадаанаа АТБ-зы болгаш республиканың совхозтары чүък сөөртүлгезин шуут соксаткан. Абакан, Минусинск хоорайларның демир-орук станцияларында вагоннарда чүъктерниң дүжүрериниң дүргедедир талазы-биле министерстволарның, ведомстволарның, бүдүрүлгелерниң болгаш организацияларның удуртукчулары чогуур хемчеглерни албаан.

СЭКП обкомунуң бюрозу, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлели, профоблчөвүлел болгаш ВЛКСМ обкому январьда чүък сөөртүлгезиниң талазы-биле социалистиг чарышка планын 108,8 хуу күүсеткен **Кызылдың чүък сөөртүр № 1 автобүдүрүлгезиниң коллективин** (начальниги Б. Н. Стрельников, парторганизация секретары В. А. Алонычев, профэвилелдиң местком даргазы А. Т. Лаптев, комсомол организациязының секретары М. С. Топтоев) тиилекчи деп санаан болгаш коллективке **СЭКП обкомунуң, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, профоблчөвүлелдиң болгаш ВЛКСМ обкомунуң шилчиир Кызыл тугун болгаш 150 рубльдиң акша шаңналын тывсырын доктааткан.**

Демир-орук станциязындан чүък сөөртүрүнүң ай планын 101 хуу күүсеткен болгаш ийиги черни ээлээн районнар аразының **Кызылда «Сельхозтехника» каттыжыышкынының коллективинге** (эргелекчизи С. М. Голдырев, парторганизация секретары А. С. Данилов, профэвилел месткомунуң даргазы Э. И. Шитов, комсомол организациязының секретары Н. И. Бузаева) **шилчиир вымпелди болгаш 100 рубльдиң акша шаңналын тывсырын доктааткан.**

Демир-орук станцияларындан чүък сөөртүр планының күүселдезин хандырбаан: Тываның транспорт эргелелиниң начальниги В. А. Парунцевин, «Сельхозтехниканың» күрүнемитединиң даргазы С. М. Мешкорудниковтуң, «Тыва суг тудуг» тресттиң (В. П. Сургутанов), «Тыва тудуг» (А. А. Бернгардт, «Тыва кодээ тудуг» тресттиң (Г. М. Шубник), чуртталга-коммунал ажыл-агый министри В. М. Еремеевтиң, респотребсоюзтуң даргазы Ю. С. Катковтуң, Тыва автоорук эргелелиниң начальниги А. Г. Савченковуң четпес ажылдааның СЭКП обкомунуң бюрозу, республиканың Министрлер Чөвүлели айыткан.

Демир-орук станцияларындан чүък сөөртүлгезин үзүктелдирбес талазы-биле немелде хемчеглерни ажылдап кылырын СЭКП Кызыл хоорkомунга болгаш СЭКП райкомнарынга, хоорайкүүскомнарга, министерстволарның, ведомстволарның болгаш бүдүрүлгелерниң удуртукчуларынга, транспорт бүдүрүлгелериниң партия, профэвилел болгаш комсомол организацияларынга дааскан.

Партияның ада сагыш салыышкынынга

төлептиг күш-ажыл

ЧОРГААРАЛ-БИЛЕ

Март 4-те ССРЭ-ниң Дээди Совединге соңгулдаларга уткуштур СЭКП ТК-ның болгаш Совет Эвилелиниң Профессионалдар Эвилелиниң Кыйгырыгларын «Тере-Хөл» совхозтуң ажыл-ишчилери радиодан дыңнап, солуннардан калбаа-биле таныжып. Ол Кыйгырыглар болгаш соңгулдаларга белеткелдер тере-хөлчүлерниң улуг көдүрлүүшкүнүн хайныктырган.

«Профэвилелдериниң чугула сорулгазы болза, ажылчы чоннарның чогаадыкчы инициативазын улам ыңай хөгжүдери, чарышты организастап турарында эрешгей чүүлдерни чайладыры, оон дээштиин бедидери болур» деп Совет Эвилелиниң Профессионалдар Эвилелиниң Кыйгырыында айыткан.

Бо одуруглар совхозтарга профэвилелдер комитеттериниң боттарының ажылын улам идепкейжидерин, чарыштың ёзулуг организакчылары болурун негеп турар.

Бистиң совхоз эрткен ажыл-агый чылын мал ажылының продуктуларын күрүнеге садарының планын күүседиринге кол-кол көргүзүглер талазы-биле хоюудаза-даа чамдык эки түңнелдерни база чедип алган. Кодээ ажыл-агыйның мурнакчыларының саны оон мурнундагы чылдап көвүдээн. Инектиң база хойнуң баш саны өзүп, сүт бүдүрери көвүдээн. Бо чылдың планныг онаалдаларын күүседир дээш демиселдиң бир чугула үе-чадазы—кыштаглаашкын хүрчаагай эртип турар. Ында чугула кампания—хой оолдаашкыны наиг түлүк. Совхозтуң 6300 ажыг хоюн Каргы болгаш Балыктыгда кодааннарда үскен. Ооң хөй кезии Каргының хойжу бригадазында турар. Амгы үеде ында 5 муң ажыг хойнуң иштинде төрүүр 3200 хойларның чарыктан хөй кезии оолдаан, чаш төлү менди. Бригаданың хойжулары төрүүр чүс хойдан-на 90 хураганы алыр, хөй дүктүг кыргып алыр сорулганы салган.

Бо чылдың кыштаглаашкыны онзагай ужур-дузалыг. Бригада бүрүзүнге ажылды деңдески организастап, эът, сүт, дүк бүдүрерин көвүдедиринге, бүгү чүзүн малдың баш санын өстүреринге тодаргай салыышкынны хүн бүрү киирер ужурлуг бис. Бо болгаш өске-даа сорулгаларны шиитпирлээриниң оруктарын чоокта чаа совхозтуң ажылчыннарының отчёттуг конференциязынга тодараткан.

С. МАГБЫН.
«Тере-Хөл» совхозта ажылчын комитединиң даргазы.

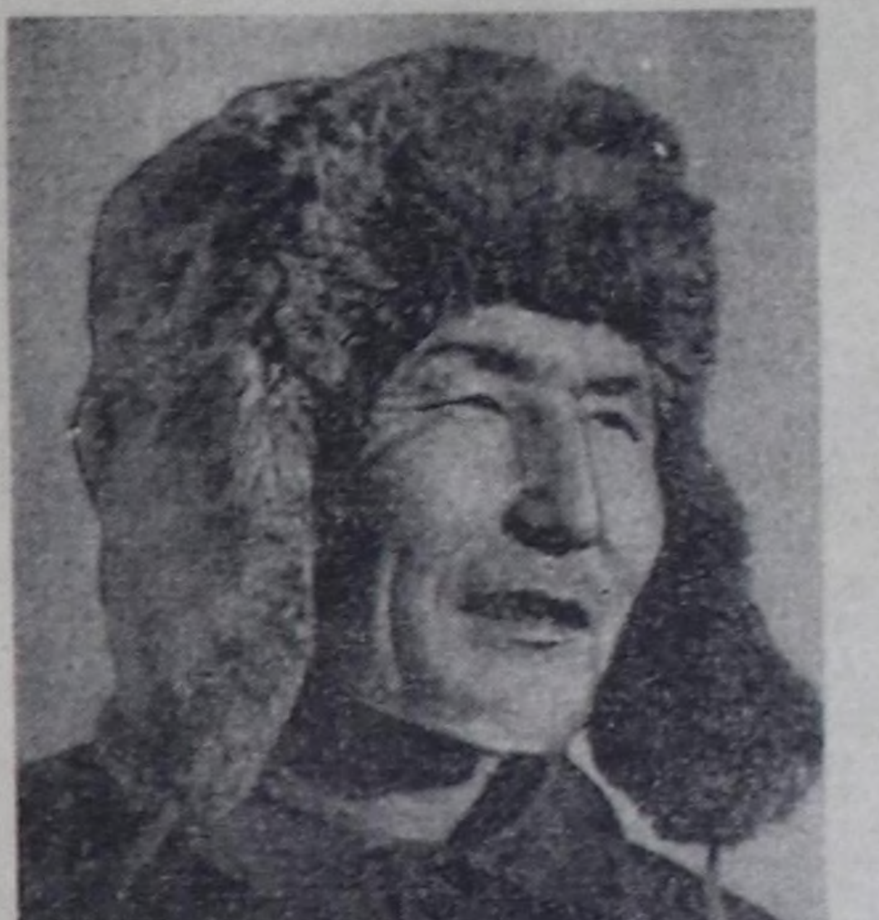

Бо чурукта малчын М. Полит-оол Улуг-Хем районнуң мурнакчы хойжуларының бирээзи. Ол эрткен чылын төрүүр чүс хойдан 102 хураганны онча-менди камгалап алган.

Мурнакчы малчын бо чылын чүс хойдан 105-тен эвээш эвес хураганны алырын хүлээнген. Ооң хою ам кидин түлүк оолдап эгелээн. Чаш хураганнар хорамча чок доругуп турар.

— Бо хүннерде ССРЭ-ниң Дээди Совединге соңгулдаларга белеткел кайда-даа хайныышкынныг чоруп турар. Бүгү соңгукчуларга партия Төп Комитединиң Кыйгырыын база номчуп таныштан мен. Төрээн хойларның хураганнарын чүгле камгалап алыр эвес, бүрүнү-биле доруктуруп өстүрер деп сорулганы салган — деп, ол чугаалап турар.

В. КАРА-САЛДЫҢ фотозу.

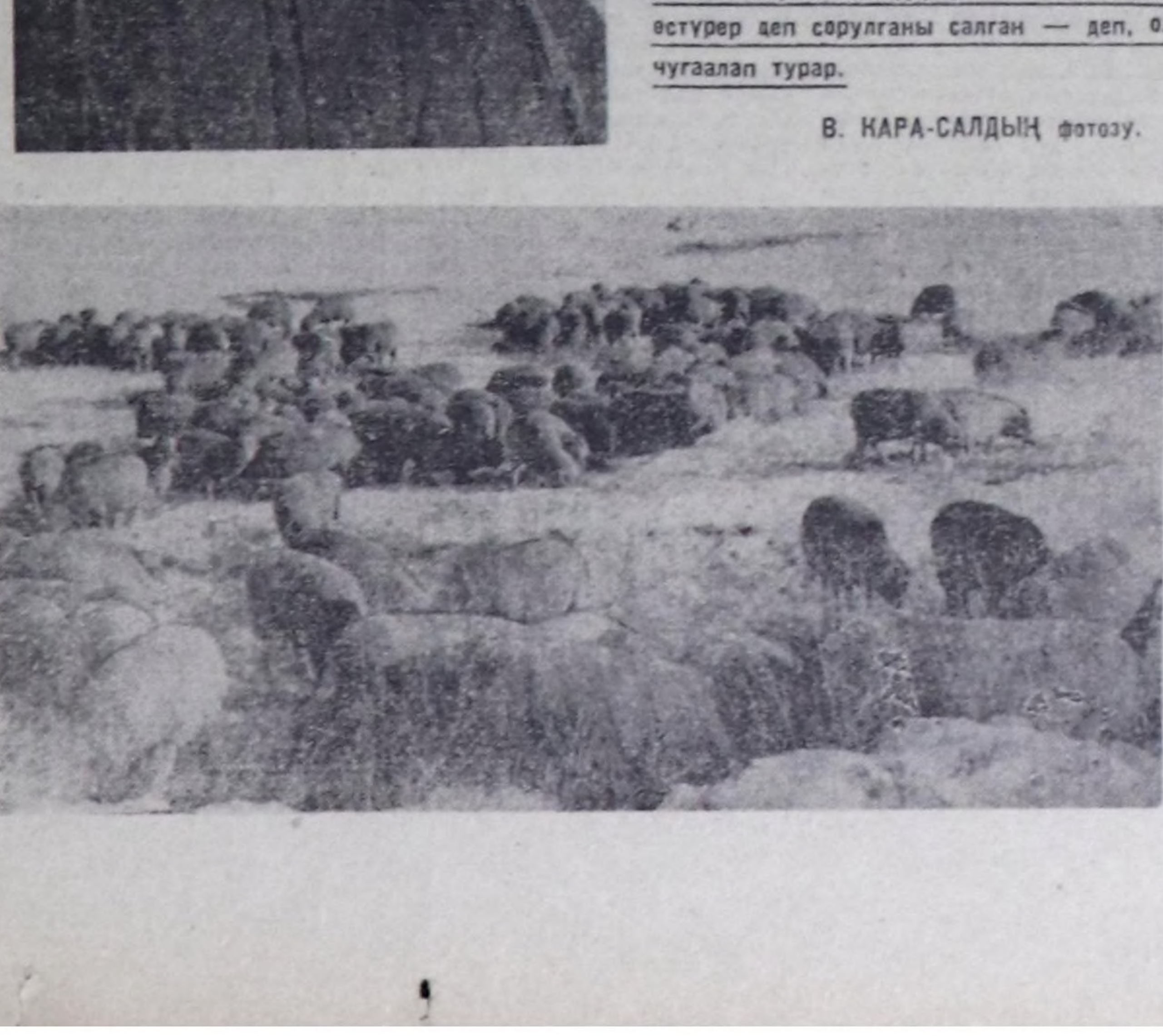

ЧОННУҢ ТӨЛЕПТИГ ТӨЛЭЭЛЕРИ

ССРЭ-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНГЕ ДЕПУТАТТАРНЫҢ КАНДИДАТТАРЫ-БИЛЕ УЖУРАЖЫЫШКЫН ХУРАЛДАРЫ

Тываның № 392 соңгулда округу

Дүүн Хову-Аксының Культура бажыңынга ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Эвилел Совединге соңгулдалар талазы-биле Тываның № 392 соңгулда округундан депутатка кандидат, СЭКП ТК-ның кежигүнүнге кандидат, партия Тыва обкомунуң бирги секретары Г. Ч. Ширшин-биле соңгукчуларның ужуражышкын хуралы болган.

Ужуражышкын хуралын «Тыва кобальт» комбинатта партком секретары В. Ф. Жестовский ажыткан.

Депутатка кандидаттың бүзүреттирген кижизи, СЭКП Таңды райкомунуң бирги секретары В. В. Дунаевский илеткел кылган. Ол районнуң болгаш «Тыва кобальт» комбинатта ажылдап турар ишчилерниң ажыл-херектериниң база оларның чедиишкиннериниң дугайында делгеренгейи-биле чугаалааш, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Эвилел Совединге соңгулдалар талазы-биле Тываның № 392 соңгулда округундан депутатка кандидат СЭКП ТК-ның кежигүнүнге кандидат, партия Тыва обкомунуң бирги секретары Григорий Чоодуевич Ширшинниң намдарын, ажыл-чорудулгазын чыылганнарга таныштырган. ССРЭ-ниң Дээди Совединге соңгулдалар хүнү—1979 чылдың март 4-те төлептиг кандидат дээш боттарының бадылаашкынын бир эп-сеткилдиг бээринче соңгукчуларны ол кыйгырган.

Ужуражышкын хуралынга комбинатта участок начальниги А. С. Барсеньев, ортумак школаның башкызы Д. А. Кимова, комбинат директору Ю. М. Колесников болгаш өскелер-даа санал бергеннер.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Эвилел Совединге соңгулда талазы-биле Тываның № 392 соңгулда округунга депутатка кандидат Г. Ч. Ширшин сөс алган. ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Эвилел Совединиң депутадынга кандидатка депшиткени дээш республиканың, а ол ышкаш Хову-Аксының коммунистеринге, бүгү ажылчы чоннарынга өөрүп четтиргенин ол илереткеш, бедик идегелди шынзыдар дээш бүгү күжүн, билиин харам чокка бээрин илергейлээн.

Эш Г. Ч. Ширшин бодунуң чугаазынга республиканың чонунуң онгу беш чылдың үшкү чылында болгаш дөрткү чылының баштайгы хонуктарында чедип ап турар чедиишкиннерин демдеглээш, чамдык чедир шиитпирлеттинмейн турар айтырыгларга база доктааган. Депутатка кандидат онгу беш чылдың планнарын социалистиг хүлээлгелерин долдур болгаш ажыр күүседир, соңгулдаларга чедиишкинниг ужуражыр дээш социалистиг чарышты калбартып турган Хову-Аксының металлургтары чаа-чаа күш-ажылчы тиилелгелерни чедип алырынга бүзүрелин илереткен.

Бии-Хемниң № 653 соңгулда округу

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Национальдар Совединге соңгулда талазы-биле Бии-Хемниң № 653 соңгулда округундан депутатка кандидат кылдыр депшиттирген ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының президиум кежигүнү, прибор тудуу, автоматика болгаш телемеханика талазы-биле шылгарангай эртемден, Социалистиг Күш-ажылдың ийи дакпыр Маадыры, Ленинчи болгаш Күрүне шаңналдарының лауреады академик Николай Алексеевич Пилюгин-биле Каа-Хем районнуң ажылчы чоннарының төлээлекчилериниң ужуражылга хуралы дүүн Сарыг-Сеп суурга эрткен. Хуралды СЭКП Каа-Хем райкомунуң бирги секретары А. Г. Кувшинов ажыткан.

Депутатка кандидаттың бүзүреттирген кижизи СЭКП райкомунуң секретары В. А. Чигареких ужуражылга хуралынга илеткел кылган. Районнуң ажылчы чоннары бүгү улустуң байырлалы—ССРЭ-ниң Дээди Совединге соңгулдалар хүнүн күш-ажылчы чедиишкиннерлиг уткуур дээш бир демниг ажылдап турарлар. Беш чылдың дөрткү чылының планныг онаалдаларын болгаш социалистиг хүлээлгелерин чедиишкинниг күүседиринче күш-ажылчы коллективтерниң күжениишкинин угланганын илеткелчи демдеглээн.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Национальдар Совединге соңгулдалар талазы-биле Бии-Хемниң № 653 соңгулда округундан депутаттың кандидады Н. А. Пилюгинниң ажыл-чорудулгазын илеткелчи чыылганнарга таныштыргаш, чоннуң төлептиг кандидады дээш соңгулдалар хүнүнде бадылаашкынын бээринче бүгү соңгукчуларны ол кыйгырган.

Сарыг-Септиң Тока аттыг № 2 школазының директору С. М. Достай, СЭКП-ниң XXV съездизи аттыг совхозтуң кол агроному Ф. Н. Бортников, «Ленинчи орук» совхозтуң Мерген фермазының саанчызы Н. Н. Салчак, районнуң шериг комиссары А. Г. Мальцев олар ужуражылга хуралынга чүве чугаалааш, ССРЭ-ниң Дээди Совединге соңгулдалар хүнүнде коммунистерниң болгаш партия кежигүнү эвестерниң бузулбас блогунуң кандидаттары дээш бадылаашкынын бээринче соңгукчуларны кыйгырганнар.

Хуралдың түңнелинде чыылганнарга чылыг-биле уткуткан ССРЭ-ниң Дээди Совединиң депутадынга кандидат Н. А. Пилюгин сөс ап чүве чугаалаан. Ол аңаа көргүскен улуг идегел дээш чүректиң ханызындан өөрүп четтиргенин илеретпишаан, Төрээн чуртувустуң чечектелиишкини дээш моон соңгаар-даа бараан болуруп бүзүреткен.

Өвүрнүң № 652 соңгулда округу

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Национальдар Совединге Өвүрнүң № 652 соңгулда округундан депутатка кандидат, «Известия» солуннуң политиктиг тайылбырлакчызы Владимир Леонтьевич Кудрявцев-биле Өвүр районнуң ажылчы чоннарының төлээлекчилери Хандагайтыга ужурашкан.

Ужуражышкын хуралын СЭКП райкомунуң бирги секретары Ч. Х. Ооржак ажыткан.

Депутатка кандидаттың бүзүреттирген кижизи—улус депутаттарының Өвүр район Совединиң күүскомунуң даргазы А. Б. Семис-оол бүгү чуртта болгаш республикада соңгулда мурнунуң кампаниязының канчаар чоруп турарын, Совет Эвилелиниң бүгү соңгукчуларынга, хамаатыларынга СЭКП ТК-ның Кыйгырыын ажылчы чоннар улуг көдүрлүүшкүн-биле уткааның чугаалаан.

В. Л. Кудрявцевтиң амыдыралчы оруунуң дугайын чыылганнарга чугаалавышаан, илеткелчи чурттуң күрүне эрге-чагырганың дээди органынга оңу Тываның ажылчы чоннарының каш удаа соңгааның, оларның бүзүрелин ооң алдарлыг-биле бадыткап келгенин, янзы-бүрү айтырыгларны шиитпирлээрде боттуг дузазын чедирип турарын демдеглээн.

Түңнелинде оратор соңгулдалар хүнүнде боттарының бадылаашкыннарын коммунистерниң болгаш партия кежигүнү эвестерниң бузулбас блогунуң кандидаттары дээш бээринче соңгукчуларны кыйгырган. Ол болза, Чер кырынга тайбың дээш, чурттуң экономиктиг болгаш камгалал күчүзүн улгаттырар, совет кижилерниң чаагай байдалын бедидер дээш могаг чок демиселди чорудуп турар бистиң партиявыстың иштики болгаш даштыкы политиказын бүгү чон-биле бир дөмей деткип турар өвүржүлерниң кыйгырыгга тодаргай ажыл-ишчи харыызының база бир бадыткалы болур деп чугаалаан.

Ужуражышкын хуралынга «Торгалыг» совхозтуң мал эмчизи Б. Х. Натпит, Хандагайты кодээ Совет күүскомунуң даргазы К. О. Дүгержаа, район эмнелгезиниң улуг эмчизиниң оралакчызы А. Н. Куулар, «Кызыл тук» совхозтуң директору Б. М. Кара-Сал, «Коммунизмче орук» совхозтуң директору Б. К.-Б. Моңгуш олар чүве чугаалааш, боттарының коллективтеринде ажыл-херектериниң дугайын чугаалап, күш-ажылчы кижилерниң дугайында сагыш салыышкызы дээш партиязынга, чазаанга өөрүп четтиргенин илередип, чоннуң кандидаттары дээш өвүржүлер боттарының бадылаашкыннарын бээр дээрзин бүзүредип, В. Л. Кудрявцевке чагыгларны берген.

В. Л. Кудрявцев харыы сөс алгаш, аңаа база катап өндүр бүзүрелди көргүскени дээш чүректиң ханызындан өөрүп четтиргиишкинни соңгукчуларга илергейлеп, партияның херээнге, коммунистиг тургузуушкуннуң өндүр улуг херээнге бүгү күжүн, билиин, арга-дуржулгазын харам чокка бараан болдурарын бүзүредип чугаалаан.

СОЦИАЛИСТИГ ДЕМОКРАТИЯНЫҢ ТИИЛЕЛГЕЗИ

В. В. Кузнецов-биле соңгукчуларның ужуражыышкыны

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Национальдар Совединге соңгулдалар талазы-биле Волгоград соңгулда округунуң составында бактаап турар Волгоград болгаш Саратов областарының ажылчы чоннарының төлээлекчилери ССРЭ-ниң Дээди Совединиң депутадынга ол округтан кандидат—СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнүнге кандидат, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазының бирги оралакчызы Василий Васильевич Кузнецов-биле Волгада маадыр-хоорайга февраль сесте ужурашкан.

Депутаттың кандидадының бүзүреттирген кижилери—Волгоградтың Ф. Э. Дзержинский аттыг трактор заводунуң кац ээлдирикчизи, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры П. Н. Бычков биле Саратов областа плащ даараар бөстериниң Балашовта ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг комбинаттың удазын аргыкчызы Л. В. Карпухина олар В. В. Кузнецовтуң амыдыралчы оруунуң дугайын чугаалааннар. Соңгулдалар хүнүнде боттарының бадылаашкыннарын коммунистерниң болгаш партия кежигүнү эвестерниң бузулбас блогунуң кандидаттары дээш чаңгыс эп-сеткилдиг бээринче олар соңгукчуларны кыйгырган.

Ужуражышкынга чүве чугаалааннар СЭКП-ниң, оон ленинчи Төп Комитединиң иштики болгаш даштыкы мерген угаанныг политиказын ээн-биле чүүлдүтаңнып, Волгоград болгаш Саратов областарының ажылчы чоннарының амыдыралынга, Поволжьениң экономиказының хөгжүлдезинге болган кайгамчыктыг чаартылгаларның, өскерлиишкиннерниң дугайын чугаалааннар.

Чыылганнарга чылыг-биле уткуттурган В. В. Кузнецов чүве чугаалаан. Чаа Конституцияның күштүг болуп киргенинин соонда бир-ле дугаарында эртер амгы соңгулда кампаниязы бистиң хөгжүлдевистиң түңнелдерин болгаш келир үеде планнарывысты бүгү улустуң ханы база ажыл-херекчи чугаалажыры-биле тодаргайлаттынып, массаларның политиктиг болгаш күш-ажылчы улуг көдүрлүүшкүнүнүң хайныктырып турар.

ССРЭ-ниң Дээди Совединге соңгулда кампаниязы ёзулуг улусчу эрге-чагырганың илерели-дир. Миллион-миллион ажыл-ишчилерниң улуг болгаш харыысалгалыг ажыл-херекче хандыкшылдары, депутаттарга кандидаттарны депшидеринге болгаш депшиттиргеннерни чугаалажырынга хөй санныг коллективтерниң, хөй-ниити организацияларының киржилгези күрүне талазы-биле ол хуулзалгени чон боду боттандырып турарының дугайы бүзүрелдиг херечилеп турар-дыр деп, оратор чугаалаан.

Совет күрүнениң политиктиг үндезини болур улус депутаттарының Советтериниң хөй талалыг ажыл-чорудулгазының эң чырыткылавчак илерели демократияның бүгү талалыг хөгжүлдезинден илдең. Советтерниң ажылын идепкейжидер, оларның ат-алдарын болгаш ролюн бедидер талазы-биле партияның ажылдап кылган болгаш боттандырган хемчеглери таарымчалыг түңнелдерин берип турар. Эрге-чагырганың бисте соңгулдалыг органнарының ниитилел амыдыралының янзы-бүрү талаларынга салдары кескуяв-биле күштелген, массалар-биле оларның харылзаалары калбарып болгаш ханылап турар.

Советтерниң күжениишкиннерин бүдүрүлгениң ажыктыын бедидеринче, партияның төлевилээн социал калбак программазын күүседеринче улам хөй-биле угландырып турар. Ниитилелдиң бүгү-ле амыдыралчы чугула ажыл-херектерин Советтер холда тудуп, доктаамал хайгаарап турар. Советтерниң ажылында эки дуржулганы түңнээринче болгаш нептередиринче кичээнгей сөөлгү үеде дыка өскен. Эрге-чагырганың чер-чер органнарының практиказын ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунга тода болгаш доктаамал көөрү норма-чижек болуп бар чыдар.

Совет кижилерниң амыдырал-чуртталгазының болгаш чаагай чоруунуң дугайында үргүлчү сагыш салбышаан, бистиң партиявыс, Совет күрүневис коммунистиг тургузуушкунувуң даштыкы таарымчалыг байдалдарын хандырар—дайынның кыжанныыч чайладыр, делегейниң дүшьүүрлүг чоруун кошкадыр талазы-биле улуг, идепкейлиг ажылды чорудуп турар. ССРЭ-ниң даштыкы политиктиг угланыышкынын партияның удуртулгазы-биле амыдыралга боттандырар дугайты улуг болгаш хөй талалыг ажылга бүгү чон, бүгү совет организациялар киржип турар, маңаа ССРЭ-ниң Дээди Совединиң ролю дыка улуг.

В. В. Кузнецов соңгукчуларга өөрүп четтиргенин илереттээн, совет кижилерниң үндезин, хан-дамырындан эрге-ажыктарын илергейлээн партияның шугумун амыдыралга чайгылыш чок чорудар дээш демиселге бүгү күжүн, билиин болгаш дуржулгазын моон соңгаар-даа бээрин айыткаан.

ТУРГУЗУЛГАНЫҢ ОРУУ-БИЛЕ

В. И. Долгих-биле соңгукчуларның ужуражыышкыны

Ленин соңгулда округунуң соңгукчуларының ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Эвилел Совединиң депутадынга ол округтан кандидат СЭКП ТК-ның секретары Владимир Иванович Долгих-биле ужуражышкыны Красноярскиге февраль 8-те болган.

Депутатка кандидаттың бүзүреттирген кижизи—Красноярскиниң химиктиг волокно заводунуң партком секретары А. Ф. Попов В. И. Долгихтиң амыдыралчы оруунуң дугайын чугаалааш, соңгулдалар хүнү—март 4-те боттарының бадылаашкыннарын коммунистерниң болгаш партия кежигүнү эвестерниң блогунуң кандидаттары дээш бээринче соңгукчуларны кыйгырган.

Совет Эвилелиниң бүгү соңгукчуларынга, хамаатыларынга СЭКП Төп Комитединиң кыйгырыын совет кижилер политиктиг болгаш күш-ажылчы бедик көдүрлүүшкүннүң байдалында уткааның хуралга чүве чугаалаан соңгукчулар демдеглээн.

Оон соонда чүве чугаалаан В. И. Долгихти чыылганнар адыш часкаашкыны-биле уткаан. Мооң мурнундагы соңгулдадан бээр эрткен үениң дургузунда Совет күрүнениң экономиктиг болгаш камгалал күчү-шыдалын улам ыңай быжыглаарынга, чоннуң чаагай байдалын бедидеринге эвээш эвес чүүлдер кылдынганын ол демдеглээн.

Бистиң Төрээн чуртувустуң экономиктиг болгаш социал аажок улуг чедиишкиннеринге совет кижилер дүрүм ёзугаар чоргаарланыр эргелиглер. Шынап-ла кончуг хөй чүүлдер кылдынган. Ынчалзажок чедип алдынган чүүлдерге оожургаары бистиң чаңчылывыс эвес-тир деп, депутатка кандидат онзалап демдеглээн. Ажылдың түңнелдерин шиитпирлээр апаар чаа, улам нарын сорулгаларны барымдаалап үнелээрин кезээде сактыр ужурлуг бис. СЭКП ТК-ның ноябрь (1978 чыл) Пленумунуң шиитпирлери бистерни харын олче угландырып турар.

Ниитилел бүдүрүлгезиниң ажыктыын бедидериниң шиитпирлиг фактору эртем-техниктиг депшилгени дүргедедири ол болур. Маңаа кол кичээнгейни күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидеринче, бүдүрүлге ажылдарын, ылаңгыя хол-биле кылыр аар ажылдарны механизастаарынче болгаш автоматчыдарынче, чиг-этти комплекстиг болгаш долу ажыглаарынче угландырза чогуур. Дериг-херекселдерниң тус-тус хевирлерин тургузарындан машиналарның кедилиг, эчизинге чедир кылдынган системаларын чогаадып кылырынче болгаш нептерединче шилчиишкинни боттандырып турар машина тудуушкунувуң мурнунда улуг сорулгалар турар.

Ол сорулгаларны шиитпирлээринге Красноярск крайның бүдүрүлгелери идепкейлиг киржип турар. Даг үлетпүрүнге чидиг-биле негеттинип турар аар экскаваторларның болгаш технологтуг дериг-херекселдерниң заводун Красноярскиниң девискээринге тудуп тургузары—онза чугула сорулга-дыр деп, В. И. Долгих демдеглээн. «Уралмаш» хевириниң заводун крайга тургузарының, Красноярскиге машина тудуушкунун хөгжүдериниң чаа үе-чадазының дугайында чугаа чоруп турары ол.

Чурттуң чөөн талакы районнарының экономиказын, эртемин болгаш культуразын хөгжүдеринче Коммунистиг партия биле Совет күрүне аажок улуг кичээнгейни салып турар. Сибирьниң болгаш Ыраккы Чөөн чүктүң экономиктиг күчүзүн улам ыңай өстүрери, ниити-эвилелге үлетпүр болгаш кодээ ажыл-агый продукциязын бүдүреринге оларның ролюн бедидери ниити күрүнениң эң чугула сорулгаларының бирээзи-дир деп, депутатка кандидат чугаалаан.

Көргүскен бүзүрели дээш депутатка кандидат чыылганнарга өөрүп четтиргенин илергейлеп, бүгү күжүн партияның болгаш чоннуң херээнге, коммунистиг тургузуушкуннуң өөдүр улуг херээнге бүгү күжүн, билиин, арга-дуржулгазын харам чокка бараан болдурарын бүзүредип чугаалаан.

(СЭТА).

Тувинская республиканская БИБЛИОТЕКА им. А. С. Пушкина

СОҢГУЛДАГА УТКУШТУР

СОРУК КИИРИКЧИ СӨС-БИЛЕ

Совет кижилер боттарының Төрээн чурттунга чоргаарланмышаан, 1979 чылды бүзүрелдиг херии базым-биле эгелээн.

СЭКП-ниң XXV съездизинге хүлээп алган социал-экономиктиг программаны амыдыралга боттандырар дээш совет кижилер Коммунистиг партияның удуртулгазы-биле күжениишкиниң ажылдап турар. Чижек кылдыр бистиң республиканың улус ажыл-агыйның хөгжүлдезин ап болур.

Чоокта чаа болуп эрткен партияның XVII область конференциязынга эрткен үш чылдарда республиканың үлетпүр бүдүрүлге фондулары 50 хуу көвүдээнин болгаш ооң үнези 228 млн. рубль четкенин, тоску беш чылдың үш чылдарынга көөрде, продукция бүдүрүлгези 80 млн. рубльге көвүдээнин, улуг-улуг үлетпүр тудуглары болгаш цехтери ажыглалга киргенин демдеглээн. Оларның аразында В. И. Ленин аттыг «Тыва даг-дүгү» комбинаттың ийиги ээлчээ, Элегес-Аксының керамика хана материалдары кылыр завод, Кызыл-Мажалыктың эът комбинады, Хову-Аксының дааранылга фабриказы, Кызылдың ыяш ажылдап кылыр комбинады дээш оон-даа өске тудуглар бар. Капитал тудугнуң темпизи бедээп, автомобиль, агаар болгаш суг транспорту-биле чүък сөөртүлгезиниң хемчээли өскен. Совхоз бүдүрүлгезинге капитал салыышкыны чыл бүрү өзүп, чаа техника, минералдыг чемишчидилгелер-биле хандырылгазы экижип турар.

Соңгулда мурнунуң агитация болгаш пропаганда ажылының кол-кол угланыышкыннарын партияның XXV съездизиниң, СЭКП ТК-ның июль, ноябрь (1978 ч.) Пленумнарының шиитпирлерин амыдыралга боттандырарынче угландырары чугула.

Амгы үеде республикада «Билиг» ниитилелиниң эге организацияларының саны 270 ашкан, оларда 4700 хире кижи хаара туттунган. Чыл бүрүде номчуттунуп турар лекцияларның 60 ажыг хуузу ниитилел-политиктиг темага хамааржып турар. Партия болгаш чазактың чугула документилериниң талазы-биле эрткен чылын 8500 лекция номчуттунган. Бүгү лекцияларның чартык кезии тыва дылга кылдынган бооп турар.

Кызыл хоорайның лекторлары К. С. Кужугет, И. И. Макушкин, Р. Ф. Петрова, И. У. Самбуу, Е. С. Бойко, Ийи-Тал школазының директору В. Д. Бавуу-Сюрюн, «Найырал» совхозтуң зоотехниги А. Д. Сувандин, Каа-Хемде Ильинка суурнуң лекторлары Ф. П. Долмачев, Ф. И. Бортников, С. Ч. Анчимаа болгаш оон-даа өскелер чон ортузунга лекцияны доктаамал номчуп турар.

Партияның ролюн, СЭКП ТК-ның, ооң Л. И. Брежневке баштаткан Политбюрозунуң бистиң чуртувуска коммунизм тиилелгези болгаш бүгү делегейге тайбың дээш могаг чок, үре-түңнелдиг ажыл-чорудулгазының дугайын кижи бүрүзүнге чедиигир тайылбырлаары негеттинип турар. Ол талазы-биле бедик харыысалга лекторларга, политинформаторларга, агитаторларга онаажып турар. Пропаганда ажылын күш-ажылчы коллективтерниң ажыл-амыдыралы-биле холбаар деп партияның XVII область конференциязынга чугулалап демдеглээни таварылга эвес.

Чамдык күш-ажылчы коллективтерге четпестерниң тыптып кээрин чижектерге көргүзүп, сан, факт-биле бадыткап турган тайылбырлаары, четпестерни чайладырының шын оруун ажыдып билири лектор кижиниң урап талантызындан хамааржыр.

Онгу беш чылдың арткан ийи чылында шиитпирлезе чогуур айтырыглар эвээш эвес. Үлетпүр бүдүрүлге талазы-биле — бүдүрүлге фондузун долу ажыглаары, бүдүрүкчү күштү чөп ажыглаары, технологтуг ажыл-чорудулганы механизастаары болгаш автоматизастаары. Капитал тудуг талазы-биле — тудугну эвээш үеде шынарлыг доозары, тудуг материалдарын чидириг чок, камналгалыг ажыглаары. Транспортта — автопарктың техниктиг дериглезин эде кылыры, хөй чүък чүдүрер автомашиналарның санын көвүдедири, автооруук тудуунуң, ооң септелгезиниң темпизин дүргедедири болгаш оон-даа хөй айтырыглар бистиң мурнувуста салдынып турар. А көдээ ажыл-агыйда — адыр бүрүзүнге ажылдың шынары дээш демисел кол черни ээлеп турар.

Лекторлар, политинформаторлардан аңгыда, соңгулда мурнунуң кампаниязынга бүдүрүлге черлериниң удуртукчуларын, инженер-техниктиг ажылдакчыларны, ажыл-агыйның специалистерин пропаганда болгаш агитация ажылынга киириштирери чугула.

Ажыл ам-даа хөй. Аңаа чедиишкиннерниң дөзү — идей, политиктиг ажылга янзы-бүрү аргаларны дилеп тып, оларны ажыглаары болур. Республикада чамдык аргаларны ажыглап турары эки. Чижээлээрге, чаңгыс аай политхүнге удуртукчу ажылдакчыларның ажыл-ишчилер мурнунга чүве чугаалап турары, айтырыглар болгаш харыылар кежээлери, аас журналдары, тематиктиг конференциялар бедик деңнелде эртип турар. Ол ышкаш революцияның, дайынның, күш-ажылдың хоочуннары-биле, депутаттар-биле ужуражылгалар соңгукчуларның улуг совуургалын болдуруп турар.

ССРЭ-ниң Дээди Совединге депутаттарның кандидаттарын депшидери доозулганда, депшиттирген кандидаттарның ажыл-амыдыралы-биле соңгукчуларны таныштырар, олар-биле ужуражылга хуралдар эрттирери агитас-массалыг ажылга кол черни ээлээр ужурлуг.

ССРЭ-ниң Дээди Совединге соңгулдаларга белеткел эгелээри-биле «Билиг» ниитилелиниң республика организациязы элээн хөй лекцияларны ажылдап кылгаш, районнарже чоруткан. Лекторлар бөлүүн база аъткарган.

С. ШУКЛИН,

«Билиг» ниитилелиниң республика организациязының харыысалгалыг секретары.

ААС-КЕЖИК

ССРЭ Конституциязының 43 чүүлүнде «ССРЭ хамаатылары назылап кыраанда, аараанда, ол ышкаш ажыл кылыр арга-шинээн шуут азы шала чидиргенде болгаш азырадыкчызын оскунганда материалдыг хандырылга алыр эргелиг» деп бижип турар. Мындыг магалыг үеде ажылдап чурттаары-даа магалыг-дыр. Кырып-назылаарга күрүне пенсияны бээр. Амгы үе-биле шаандагы үени деңнеп, бодап олургаш, авам күжүр сагыжымга кирип кээр.

«Ада көрбээнин оглу көөр, ие көрбээнин кызы көөр» деп үлегер чугаа кончуг-ла шын чүве-дир. Ооң шынын мээң амыдыралым бадыткады, көрүп чурттап чор мен. Мээң адаием феодалдыг Тываның үезинде чурттап чораан. Ававыс он бир уругларны божааш, кижизидип каан. Ол шагда ынча хөй уругларны азырап өстүрери дыка берге турганы билдингир. Ажы-төлүн азыраар дээш ие кижи чүнү кылбас дээрил. Бичии суг-чинчилер дег дери арнында бызырара берген, дүн, хүн-даа дивес, бир-ле чүвени кылган турары ам-даа сагыжымда артып калган. Чамдыкта бистиң идик-хевивисти септеп-селээн азы алгы-кеш эттээн, уштаан, дук-таагы дыткан, салган, черле хол куруг олурбас чорду. Ооң кадында каш малын ажаап хайгаарап, ооң сүдү-биле биске хойтпактап, быштактап берип, азырап чорду. Ол үеде ону хөй уруглуг дээш хүндүлеп көөр, хөй уруглуг азы кыраан дээш дузаламчы көргүзер чүве бар эвес. Ынчап чорааш, ававыс 1930 чылда, ачавыс база удавайн чок апарган. Бистер ынчаар өскүс калдывыс. Бо үеде болза авам Маадыр-ие аттыг, хөй уругларлыг дээш күрүнеден дузаламчыны-даа ап чоруур ужурлуг-дур. Авам күжүр бо магалыг үени көрген болза деп бодай бээр мен.

Мен 1941 чылдың октябрьда Кызылдың ыяш заводунга ажылдап киргеш, Совет армияга чорудуп берип турган хаак чазап, кылып турдум. Мээң күш-ажылчы базымымның эгези ол болган. Ооң соонда партия. Советтер ажылынга, көдээ ажыл-агыйга-даа ажылдап чордум. Сөөлгү чылдарда Чадаананың № 336 орук участогунга ажылдап турдум.

Эрткен чылдың февральда чүве. Ажылдап чораш, бажыңга чаа чедип келген олурумда участоктуң кол инженери Оюн, партия эге организациязының секретары Монгуш олар келгеш: «Силерни ажылдаар черде даргалар кел дидир, бараалыңар» деп чаладылар. Кызыл-булуңнуң иштин, даштын аян-шинчи киир каастап каан болду. Эш-өөрүм мени 60 харлаарымга пенсияже ынчаар байырлыг байдалга үдеп кагдылар. Назылап кырааны дээш күрүнеден пенсия ап турар мен. Магалыг-дыр. Күрүнениң кижи дугайында сагыш салыышкыны чүгле чаңгыс мээң чижээмден безин илдең-дир. Ындыг пенсия ап турарлар чаңгыс мен эвес, чер-черде дыка хөй болгай.

Коммунистиг партияга, Совет чазакка кызыгаар чок өөрүп четтиргеним илередип чоруур мен. Ынчангаш шыдап кылыптар-ла ажылымны улуг күзелдиим-биле кылып, ниитиниң херээнге бичии-даа бол улуг-хуумну киирикээр мен. Амгы үеде орук участогунда пропагандистеп тур мен. Ол-даа болза кижилерге дуза-ла болур ыйнаан. Бо кырыыжеге чедир ССРЭ-ниң Дээди Совединге болгаш чер-чер Советтеринге соңгулдаларга чеже-даа киржип, бадылаашкынымны берген мен. Чаа Конституцияны хүлээп алган соонда бирги бо соңгулдага база бадылаар аас-кежиктиг болган-дыр мен. Пропагандист кижи болганымда Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының Төп Комитединиң Совет Социалистиг Республикалар Эвилелиниң бүгү соңгукчуларынга, хамаатыларынга Кыйгырыын коллективтиң кежигүннеринге таныштырып, соңгулдага шуптузу киржип, бадылаашкынын бээринче оларны эвилелдээр тайылбыр ажылын база кылыр апаар мен.

О. ОЮН.

РАКЕТАЛАР ЧОГААДЫКЧЫЛАРЫНЫҢ БИРЭЭЗИ

Чылдар болгаш кижилер

Бистиң кандидаттарывыс

Николай Алексеевич Пилюгин—ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Националдар Совединге Бии-Хемниң № 653 соңгулда округундан депутатка кандидат.

Совет улуг эртемден СЭКП-ниң XXIII, XXIV, XXV съездилериниң делегады. Николай Алексеевич Пилюгин ССРЭ-ниң Дээди Совединиң чедиги, сески чыыштарының депутады. Бистиң депутадывыс республиканың девискээринде телевидение дамчыдылгазы чедери берге черлерге стационар орбитада харылзаа спутнигин дамчыштыр Москваның телевидение дамчыдылгазын көөр арганы соңгукчуларның чагыын ёзугаар боттандырган.

Николай Алексеевич Пилюгин ССРЭ-ниң Дээди Совединиң' депутадының кандидадынга база депшиттирген. 1979 чылдың март 4-те—ССРЭ-ниң Дээди Совединге соңгулдалар хүнүнде—коммунистерниң болгаш партия кежигүннери эвестерниң бузулбас блогунуң төлептиг кандидады эш Николай Алексеевич Пилюгин дээш бадылаашкынын Бии-Хемниң № 653 соңгулда округунуң соңгукчулары чаңгыс кижи дег бээрлер.

Бодап көөрүмге Николай Алексеевич баштактанып орган-даа ышкаш.

— Шынап ийин, чаңгыс-даа катап көрбээн мен—деп ол чугаалай-дыр.— Болдунмас чүве чораан... Бир катап перископ-биле шыгаап көөрүмге булут дег төгерик ыш көстүр болган. База катап башкарылга төвүнге чеде бээр мен, бүгү-ле чүве адыш иштинде ышкаш тода көстүп кээр.

— Он-он чылдарда ажылдап келгеш, хайгаарал пунктузунга чаңгыс-даа катап чорбааныңар ол бе? Ракетаның ужуп үнүп турарын көрбээниңер ол бе?—деп айтырдым.

— Үргүлчү-ле бункер иштинге турар кижи болгай мен. Королев база ындыг турган... Хайгаарал пунктузунга баарга чүгле үзүктелчек медээлер кээр чүве болбазыкпе...

Үжен чылдар иштинде ракеталар-биле холбашкан кижи. Баштайгы баллистиктиг ракетадан бо хүннерниң корабльдери, спутниктери, башкарылгалыг болгаш планеталар аразының станциялары ужуп үнүп турда, космодромга-даа, башкарылга төвүнге-даа «Пилюгин» деп фамилия үргүлчү дыңналып турар. Ооң адын космос болгаш ракета техниказының тургузукчулары кижи төрелгетенни Октаргайже үндүрген С. П. Королевтуң, М. В. Келдыштың, М. К. Янгельдиң, В. П. Глушконуң, өске-даа эртемденнерниң болгаш конструкторларның аттары-биле кады адап турар. Социалистиг Күш-ажылдың ийи дакпыр Маадыры, Ленинчи болгаш Күрүне шаңналдарының лауреады Н. А. Пилюгинниң баштай полигоннарга, ооң соонда космодромнарга эрттирген үе-шагын кады санаар болза, олар айлар-биле эвес, а хөй-хөй чылдар-биле хемчээттинер. Чаңгыс-даа стартты караа-биле көрбээни ол бе? Арай-ла бүзүренчиг эвес болган чүве...

— А телевидение дамчыштыр көрбээн силер бе?—деп, өмээржиштим.

— Ийет, экрандан көрген мен—деп, Николай Алексеевич чөпшээрешти.— Ам телевидение чокка хоржок болдур ийин—дээш, ажык күлүмзүрүүн ол көргүстү, бир эвес ракета салып үндүрүүшкүнүн конструкторнуң караа-биле көөр болза, ол ажылдың кайы хире нарын, берге болгаш өөрүнчүг болурун ам-на билдип алыр сен.

Шаандагы фото-чурукту көрүп ор бис. Фуфайкаларлыг, ажылчын сапыктарлыг элээн каш кижилер күспактажыпкан турар болду. Дыка аныяк Королев хүлүмзүрээн тур. Солагай талазында Воскресенский — сөөлүнде барып, ракета-космос системаларының шенекчизи, кол конструкторнуң оралакчызы Леонид Александрович Воскресенский тур. Королевтуң он талазында турар кижи—Николай Алексеевич Пилюгин.

— Ноябрь 13-түң хүнүнде чурукка тырттырганывысты сактып тур мен, ол хүн ийи ракета салып үндүрген бис, ийилээ чедиишкинниг болган чүве—деп, конструктор чугаалай-дыр.— Он үшкү ракетаны салып үндүргенивис ол. 13-түң хүнүнде 13-кү ракетаны аан... Аңаа чедир ай безин четпээнде: 1947 чылдың октябрь 18-те—эң баштайгы баллистиктиг ракетаны салып үндүрген бис. Ох, оон бээр дыка-ла үр болган але. Хөй чүүлдер уттундуруп бар чыдар-даа болза, ол хүннерни эки сактып тур мен. Баштайгы ракетаны эки салып үндүрдүвүс, ооң соонда өзалондак, а ооң дараазында база эки болган. Чаа конструкция херек деп чүве биске билдине берген, ону күүседип кирипкен бис.

Аныяк, аас-кежиктиг арыннар чурукта көстүп тур... Он чыл эртерге бо кижилер академиктер, Социалистиг Күш-ажылдың Маадырлары, кайгамчык улуг коллективтерниң удуртукчулары апаар. Олар кижи төрелгетенниң төөгүзүнге чаа үе-чаданы—космос үе-чадазын эгелээрлер. Ынчаарда, дөртен чеди чылдың күзүнүнде, оларның могапшылаан арыннарының чырыткыланып турган ужуру болза, аныяк конструкторларның эңне берге чүвени ажып эрткен кылдыр бодап турганында боор.

— Кадыг-дошкун болгаш коргунчуг дайын бооп эртти. Бис тиилединис. А ол дээрге, кымның, чүнүң-биле тиилээр аргазы бар таварылгада бүдер болгай... Шайдан кудуп берейн бе—деп, Николай Алексеевич саналдай-дыр. — Шайлаарынга ынак мен. Шаандан бээр чаңчыгып калганым ындыг чүве. Тиилелгеге мерген угаан херек болгай—Пилюгин шайны куткаш, ооң соорун манап, боданып ор... Эрткен үе дугайын чугаалажы бергенде, ындыг минуталарда чүнү-даа ыттавааза эки деп чүвени билир мен.—Бистиң үлетпүрүвүске эки кижилер турган. Ынчалза-даа ону тайбың үе байдалынче долузу-биле шилчидип болбас турган: Төрээн чурттуң камгалалының дугайын бодаары негеттинип турган. Ындыг айтырыглар партия Төп Комитединиң мурнунга тургустунган. Ол айтырыгларны ээлчег, үе аайы-биле шиитпирлеп турган-даа. Баллистиктиг ракеталар бүдүрер талазы-биле чамдык институттарны, конструктор бюроларын, заводтарны дөртен алды чылдың ортан үезинде тургускан. Олар куруг черлерге-ле тургустунуп келбээн болгай. Ооң баазазы дайын мурнунда-ла турган: бо талазы-биле ажылдарны ынчаарда-ла эгелээн турган. Ам сыр өске үе—чурттуң камгалалынга ракета херек апарган.

— Чүнүң-биле чоргаарланып турарымны билир силер бе?—деп, Николай Алексеевич хенертен айтырды.—Ол болза шаандагы үеде «Ужар чүүлге» хамаарылгам-дыр ийин. Хөй кижилер «ужар чүүлден» үнген. Королев база, Янгель база, Воскресенский база, мен база. Чогум-на харын чаа чүве бүрүзү «ужар чүүлден» төрүттүнер турду, ынчангаш ужар чүүлдү «техниктиг университет» деп болур. Келир үениң ракетчилери теоретиктиг болгаш практиктиг белеткелди оон ап турган.

— Ракета техниказы биле ужар чүүл ийи аңгы адыр эвес бе?

— Шын, ийи аңгы адыр болур ужурлуг—деп, Пилюгин чөпшээрешти.— Дайын соонда реактивтиг ужар чүүл дүрген сайзырап эгелээн. Бистиң алдарлыг ужар чүүл конструкторларывыс чогум-на ынаар сундуккан турган. А ракета техниказының хуу-салымы туманналчак көстүр турган чүве. Кайы хире үр болгаш нарын орукту эртеривисти билбес турган бис. Октябрьның чурту 60 чылдар дургузунда чүс чылдарга деӊ орукту эрткен деп чалбыыштыг сөстер СЭКП-ниң XXV съездизинге чаңгыланган. Кайы хире шын демдеглээн-дир че! Ол чылдарда эртем болгаш үлетпүр ханы харылзаалыг ажылдап турган. Ниити сагыш човаашкын-биле чурттап, өөрүшкүнү-даа, ундаралды-даа деңге үлежип турдувус.

— Бир эвес бот-харыысалга болгаш «деңге үлежир» чорук турбаан болза, чүгле сес чыл иштинде баллистиктиг ракетадан диптер аразынга ужар ракетага чедир чедиишкинни чедип алырывыс берге болгай—деп, Николай Алексеевич уламчылады.—Чок, чедип ап шыдавас турган бис! Ажылывыс аайы мындыг турган: бир ракетаны шенеп турда, өскезин—шыйып, чуруп турар, а үшкүзүн—чогаадып, бодап турар. Ынчангаш чаа чедирикчиниң ужудуушкунунуң ыракшылы дүрген өзүп турган. Конструктор кижи бүрүзү бодунуң аргазынга бичии-даа «курлавыр» арттырбас, арын-нүүрүн бодап, шынчы ажылдаар турган. «Кол конструкторлар чөвүлелинге» кижи бүрүзү бодунуң бодалын киирер, оон-биле кады ниити херектиң кезээ бооп киржир турган. «Кол конструкторлар чөвүлели» — элээн каш кижиниң хуралы эвес, а бодалдарның, идеяларның каттыжыышкыны, ниити херек бооп турган.

Эртем болгаш техниканың кандыг-бир адырынга кижиниң хууда салдары улуг болур харын, ынчалза-даа үндезинниң үндезини — коллектив болгай. Ракета техниказы хөй талалыг болганда «Чөвүлел» ыяап-ла херек турган. Чаңгыс организация, чаңгыс кижи, Сергей Павлович Королев ышкаш эртемден кижи безин ажылды чааскаан шиитпирлеп шыдавас. Дүрген бурунгаарлаар төлээде, деңге базар херек. Бистер кол конструкторлар турзувусса-даа, өннүктер, бодалывыс чаңгыс кижилер турган бис. «Чөвүлелдиң» ажылынга ажык, шынчы, дорт мөзү-шынар-биле киржип турдувус.

...Хоочун шенекчилерниң бирээзи меңээ мынча деп чугаалаан чүве. Ракета салып үндүрүп турда авария болган. Н. А. Пилюгин ол талазы-биле бурууну бүдүрүлгечилерге онаар боор деп өске кижилер бодап турган. Ол ындыг болбаан: бүгү бурууну Н. А. Пилюгин бодунга хүлээп алган. Дөрт чыл эрткенде Королев аңаа мынча дээн: «Николай, четпес чүүлдерни бодунга хүлээп ап турарың эки-дир, ынчалза-даа, четпес чүве турбас кылдыр ажылдаар херек, конструкторнуң ажылының принципи ындыг болур ужурлуг».

— Белен ажыл турбас — деп, Николай Алексеевич чугаалады. Спутник чок турду, ам ол көстүп келген, ооң соонда ыттар олурткан корабль-спутниктерни салып үндүрдүвүс, ооң соонда космоска кижи ужуп болур деп чүве мүн-не билдине берген. Ынчалза-даа 1957 чылдың октябрь 4-ке чедир дыка нарын шенелделерни кылган бис. Юрий Гагаринниң ужуушкуну чедиишкинниг болур дээрзинге бүзүреп турган бис, ынчалза-даа «балдырывыс сиринейнип турган» дээш, Николай Алексеевич хүлүмзүрдү.—Бирги спутник соонда өөрүшкү-даа, чаа дилээшкиннер-даа хөй болган. Хынаашкыннар, шенелделер, база катап хынаашкыннар болгаш шенелделер үргүлчүлеп келген. Аар системалар кылып турар-дыр силер деп бисти чемелеп-даа турду.— Аар-даа болза идегелдиг, оон башка космоска хоржок деп харыылап турган бис. Ооң түңнелинде космоска идегелдиг ажылдаар техника тургустунган!

— Ынчаарга ындыг системаның үнези улуг болбас бе?

— Шын харын—деп, Пилюгин чөпшээрешти. —Чарыгдал улуг-даа болза, ооң ажыы улуг. Кандыг-даа нарын техникага, ылангыя космонавтикага кыдыра чүве турбас ужурлуг.

Николай Алексеевич Пилюгин-биле чугаалажып оргаш, космонавтиканың келир үезиниң, ооң бодунуң допчу намдарының дугайын сонуургаан мен. Эчис сорулгазын чедип алыр дээш бодунуң турушттуг кызымак чоруун көргүскен кижи болду. Петроград чоогунга төрүттүнген, бичии турган, аэродромче үргүлчү чүгүрер, ужар чүүлге келген соонда, космонавтикага келген. Октаргай делгемин шиңгээдип алыр талазы-биле улуг күзелдиг.

— Үе-шаг, чурт бисти эртемденнер, конструкторлар кылдыр өөредип, кижизидип каан, ол дээрге күзел-сорукту чедип алганы ол болур харын, ынчалза-даа кол-ла чүве —ажылдаары— деп, Николай Алексеевич уламчылады. — Чээрби алды чылда школа дооскан, ооң соонда слесарь, фрезеровщик, токарь... Ооң соонда дээди өөредилге чери, ужар чүүл, ракета тудуу...

— Бистер — коммунистер бис. Партияның чоруткан черинге ажылдап турган болгаш ажылдап турар бис—деп, ол чугаалады.

— Бистиң бо участокка херек болганывыс ол-дур. Ёзулуг специалист, эртемден, конструктор кижи амыдыралдың үндүрүп кээри чаа негелделерни дүрген «шиңгээдип алыр» ужурлуг.

— Космонавтиканың келир үезиниң дугайында чүнү...

— Эмин эрттир ниити айтырыг-дыр. Космонавтиканың аргалары болгаш перспективалары кайгамчык улуг. Чер чоогунуң орбиталарынга-даа, ыраккы космоска-даа ооң перспективазы улуг.— Ылаңгыя стационар орбиталарны шиңгээдип алыры улуг ужур-дузалыг деп, Н. А. Пилюгин чугаалаан.

Мени ССРЭ-ниң Дээди Совединиң депутадынга Тыва АССР-ниң ажылчы чоннары соңгаан чүве болгай. Ак-көк дагларның, кадыр-кашпалдарның чурту. Көдээ черлерниң чурттакчыларынга баргаш, ужуражышкын кылырымга «Телевидение тургузарынга дузалажыр чагыгны силерге берип тур бис» деп, олар чугаалааннар. Харылзааның баштайгы стационар спутнигин салып үндүрген чорук соңгукчуларның бо чагыын күүседиринге дузалаан чүве. Ол спутникти Красноярскиниң кыры-биле ужуп эртер кылдыр салып үндүрген бис. Спутниктер — телевидение, харылзаа... Оларның ролю тергиин улуг. Ооң ачызында амгы үеде Владивосток-биле харылзаа тудары бистиң хоорайда байдалдан безин экижээн.

Космонавтиканың дорт ажыы ол ышкажыл. Космосту шиңчилеп турар бис, ону кижилерниң эрге-ажыынга бараан болдурар бис.

— Николай Алексеевич, Силер ам космодромга-даа, башкарылга төвүнге-даа ховар баар апарган болгай силер. Чалгааранчыг эвес ирги бе?

— Мээн оралакчыларым болгаш ажылдакчыларым кончуг аныяк улус. Олар дуржулганы хөйнү чедип алыр ужурлуг. Чүге дизе, келир үе — оларныы.

В. ГУБАРЕВ.

(«Правда» солундан кызыра очулдурган.)

Сибирьде болгаш Ыраккы Чөөн чүкте эң улуг көвүрүгнү Ангараны кежир Иркутскиде туткан. Ооң калбаа 28 метр, ол көвүрүгнүң чоогунда оруктар-биле кады узуну тос километр хире. Транспорттуң чоруурунга таарымчалыг байдалдар шимчээшкинниң дүрген болурунга арганы берип турар. Чаа көвүрүг хоорайның ортузу-биле транспорттуң чоруурун эвээжедир арганы берген.

ЧУРУКТА: чаа көвүрүг. Эртенниң-не маңаа орукчуларның тускай кезектери кээп турар болгаш олар машиналар чоруур черни хайгаарап көрүп турарлар.

Э. Брюханенконуң фотозу.

СЭТА-ның фотохроникасы.

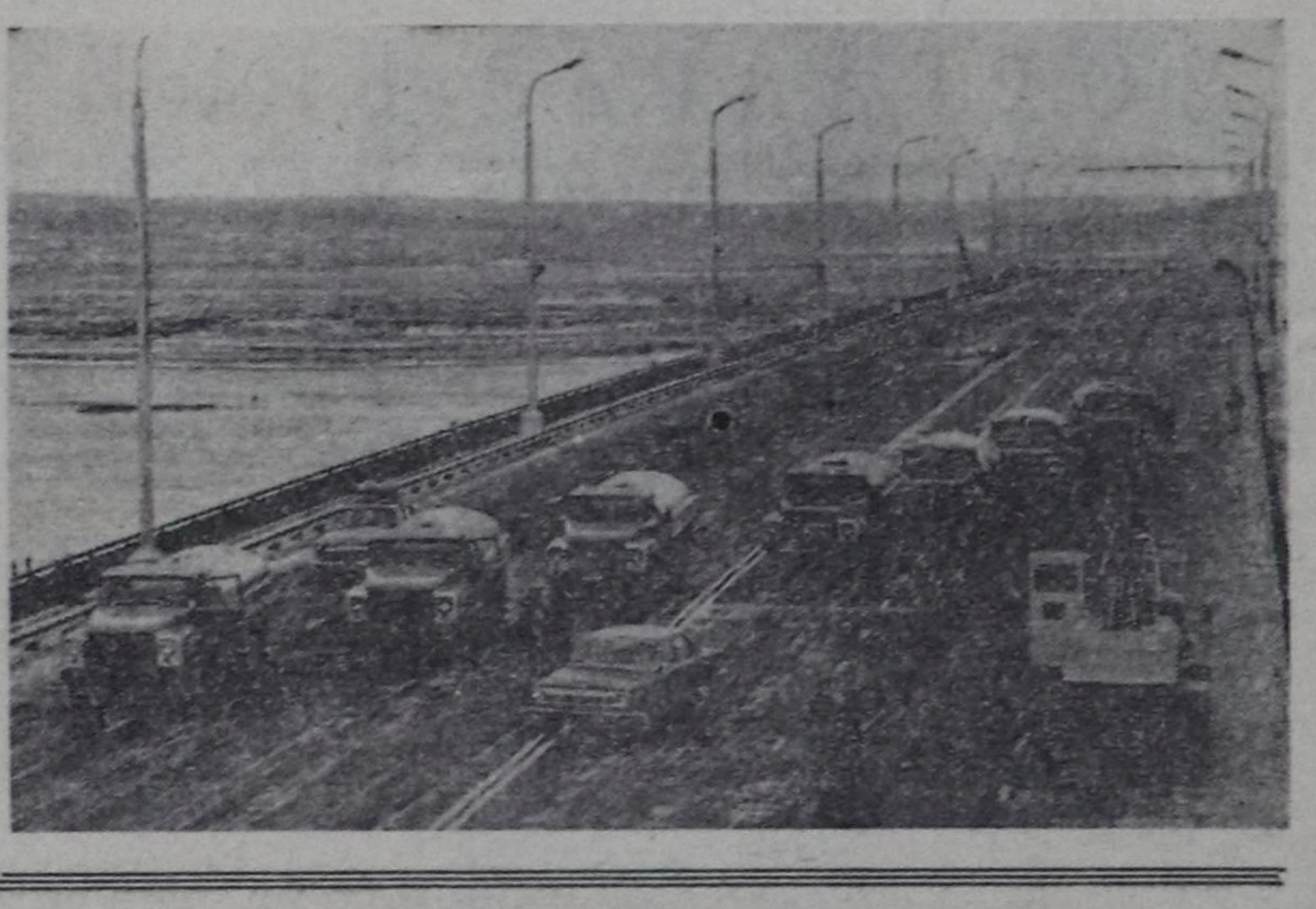

КҮШТҮ ЧӨП ОРГАНИЗАСТААР

Эрткен чылдың төнчүзүнде болган Тес-Хем район Совединиң сессиязынга 1979 чылда районнуң улус ажыл-агыйының планныг сорулгаларын болгаш бюджедин, 1978 чылдың планының база 1977 чылда район бюджединиң күүселдезин чугаалашкан.

Депутаттар боттарының саналдарынга онгу беш чылдың үшкү чылында районнуң культура, экономика талазы-биле чедип алган чедиишкиннериниң дугайын тодаргай чугаалап, чедиишкиннер-биле чергелештир чамдык чедир кылдынмаан чүүлдер бар дээрзин шүгүмчүлээннер. Планныг даалгаларны күүседиринче угланган организастыг ажылдар чавыс деңнелге тургустунган болгаш ажыл-агыйны удуртуп башкарарында бот-харыысалга чок чүүлдер бар болган.

Район онгу беш чылдың эрткен үш чылдарында 962 тонна эътти күрүнеге чедир дужааваан. 1978 чылдың планныг онаалдаларын күүсеткенинден алгаш көөрге, эът садарын 67,3 хуу, дүк садарын—92,5 хуу күүседип, 615 тонна эътти, 13,4 тонна дүктү күрүнеге чедир дужаап шыдаваан.

Ниитиниң малының өлүп хораар чоруу чыл бүрүде эвээжевейн турар. Эрткен чылдың 11 айларының дургузунда 391 баш бода мал, 9147 хой, өшкү, 103 чылгы мал хорап, совхозтарга улуг каража болган. Малдың кызыраар чоруу база эвээжевейн турарындан төрүүр чүс баш малдан 49 бызааны, 67 хураганы, 50 анайны, 65 кулунну алган болуп турар.

Малдың тарып боозадылгазын болгаш уксаазын экижидеринче районнуң мал ажыл-агыйының тускай эртемниглери кичээнгейни кошкаткан. Ол чугула ажылды эреңгей, кыры-биле көөр чоруктар бар болуп турар.

Көдээ ажыл-агыйның машина-техниказының бүдүрүкчүлүү кончуг чавыс болуп артпышаан. Тракторларның 28 хуузу, автомашиналарның 35 хуузу ажылдавайн, үрелиринге ойлежип турган. «Сельхозтехниканың» Самагалдайда каттыжыышкынының бүгү бар машиналарының 40—50 хуузу ажылче үнмейн баргылаары чаңчыл апарган.

Районда суггаттыг черлерни чөп ажыглавайн турарындан тараа, мал чеми культураларны, ногаан массаларны хөйнү чедир албайн турар. Ынчангаш районда чер ажылы чыл санында карылгалыг болуп келген.

Кылып, бүдүрген ажылдың шынарынче сагыш салбас чүүлдер бар. № 1070 КМК-ның болгаш тудуг-септелге участогунуң тудуп турар чуртталга бажыңнарының болгаш мал кажааларының шынары багай. Оон ыңай районнуң элээн хөй школаларында одалга системазы орта ажылдавас, кезээде-ле үрелиишкинге таварышкан болгулаар. Ылаңгыя Чыргаланды, Кызыл-Чыраа школаларының одалга системазын доңургаанындан чарлып, үрелген. Оларны катап кылырынга хөй түңнүг акшаны чарыгдап турар.

Улус депутаттарының район Совединиң күүсекчи комитединиң талазындан үндүрген шиитпирлерни күүседирин организастаар талазы-биле хемчеглерни чедир организастап чорутпайн, хыналда-контрольду кошкак тургусканын депутаттар саналынга чугаалаан. Хөй-ле шиитпирлер үндүрүп, чугаа кылыр чоруктан чайлап, планныг онаалдаларны күүседир дээш ажылды шын организастап, шыңгыы контрольду тургузары, бар курлавырларны чөп ажыглаарынче күштү мооңнээри күзенчиг. Ынчангаш районнуң ажыл-ишчилериниң сорулгазы—эрткен чылдагы частырыгларны чайладып, 1979 чылдың планныг онаалдаларын долдур болгаш ажыр күүседип, эрткен чылгы күүсеттинмейн арткан өрелерни база күүседири болур дээрзин санал берген эштер чугаалаан.

Д. МИЖИТ.

Парлаттынмаан чагааның изи-биле

АМДЫЫЗЫНДА БҮТПЕС

Улуг-Хем районнуң төвү Шагаан-Арыг хоорайда карак эмчизиниң чогунуң дугайында чагааны эрткен чылдың төнчүзүнде редакция алган.

Кадык камгалал министрииниң оралакчызы О. Х. Ондарның маңаа хамаарыштыр биске дыңнатканы:

Республикада карак эмчилериниң амгы үеде четпезинден ол районга амдыызында эмчи турбас. Бо чылын чамдык эмчилер интернатура доозуп келир. Ол эмчилерниң хуваалдазының үезинде тус айтырыгны шиитпирлээрин оралдажыр.

ЫРАККЫ ЧӨӨН ЧҮКТЕ

МЕЛИОРАТОРЛАР БҮДҮН ЧЫЛ ДУРГУЗУНДА АЖЫЛДАП ТУРАР

«Примводремстрой» трестиң механизастаттынган отрядтары Приморье крайның рис шөлдериниң чаартылгазының планын хуусаа бетинде доозупканнар. Часкы хову ажылдарынга бир чыл бурунгаар катап тургузуп турган шөлдерден ийи катап хөй шөлдү белеткеп кылган. Ол болза отрядтарның ажылдарының сезоннуг чоруун чок кылганының түңнели болур. Олар ам херек кырында бүдүн чыл дургузунда ажылдап турар апарган.

Тарылга шөлдерин бүдүн чыл дургузунда чаартып кылырынче шилчээни мелиорастаттынган черлерни рис тарыырынга улам-на долузу-биле ажыглаар арганы берип турар.

И. ПАЛАТОВ,
СЭТА-ның корр.

Уссурийск.

ЗАВОДТАРНЫҢ КӨДЭЭ АЖЫЛ-АГЫЙ ЦЕХТЕРИ

Хабаровскиниң кыдыында көдээ ажыл-агыйның база бир хоорайжыгажы тургустунган. Ону крайның төвүнүң элээн каш бүдүрүлгелери болгаш организациялары каттыжып алгаш тургусканнар.

Ол дузалал ажыл-агыйны хаваннарны семиртип азыраар кылдыр тургускан. Чаңгыс аай төлевилел ёзугаар туттунган ол фермаларның аразында тускай оруктарны кылган. Ында мал чеми кылыр черлер, складтар база бар. Бүдүрүлгениң бүгү ажылдарын механизастаан болгаш автоматчыткан. Бүдүрүлгелерниң столоваяларындан кээп турар аъш-чем артынчыларындан аңгыда хаваннарны бүдүн чыл дургузунда дазыл чемиштиг үнүштер-биле чемгерип турар. Көдээ ажыл-агый цегиниң чоогунга бо чылын ийи болгаш дөрт квартираларлыг чуртталга бажыңнарын тудуп эгелээр.

Эрткен чылын Приамурьениң үлетпүр бүдүрүлгелери болгаш тудуг организациялары көдээ ажыл-агыйның 55 цехтерин тургусканнар.

В. ИЛЬИН,
СЭТА-ның корр.

Хабаровск.

Найыралдыг өг-бүледе

БИЧЕ УЛУСТУҢ УЛУГ ЧЕДИИШКИНИ

Совет чогаалчы Юван Шесталовтуң чогаалдарының чыындызын «Художественная литература» деп ном үндүрер чер чырыкче үндээн. Ында шүлүктерден аңгыда «Хүн мени чайгап турда» деп тоожу кирген. Автор «Дыл шүлүглели» деп ному дээш РСФСР-ниң Күрүне шаңналын чоокта чаа алган.

Юван Шесталов—бежен чыл мурнунда үжүк-бижик чок чораан соңгу чүк улустарының бирээзи манси чонунуң литератуpазының үндезилекчизи.

Мансиниң чону хөй эвес — чеди муң хире кижи. Ооң баштайгы чогаалчызының номнары чеди миллион кезек кылдыр парлаттынган. Ооң номун орус дылдан аңгыда украин, тыва, фин, словак, венгр, чех дылдарже очулдургулаан.

Юван Шесталов чүнүң дугайында бижип турарыл? Бир-ле дугаарында бодунуң чонунуң салым-хуузунуң дугайында. Ооң караңгы-бүдүүлүк эрги амыдыралдың дугайында, төрээн черинде келген чырык амыдыралдың дугайында ол бижип турар.

Шесталовтуң чогаалдары улустуң аас чогаалынга үндезилеттинген. Ында шаандакы манси тоолдар, чутаалар, ырлар кирген.

...Юван Шесталов-биле Литераторлар бажыңынга чугаалажып ор бис. Чонунуң дугайында, төрээн соңгу чүгүнүң дугайында чугаалап бээрин оон диледим.

—Ол дугайында хөй-ле номнарда бижиттинген. Ынчалза-даа дилегни күзелдиим-биле хандырайн, чүге дээрге хөй-хөй чедиишкиннер чедип алдынган соонда катап хая көрнүрге солун-даа, ажыктыг-даа болгай.

Төөгүнүң элдептиг бир шынзылгазындан эгелеп көрейн. Эрткен чүс чылдың төнчүзүнде профессорлар Якоби биле Поляков орус Александр III хаанга мынчаар бижээн: «Обь хемниң соңгу чүгүнде амыдырал өжүп эгелээн. Чон төнүп турар. Агаар-бойдус кадыг-шириин. Бай садыгжылар болгаш дужүметтер кара туразы-биле барган...»

Ол чагааны хаан номчааш: «Хамаан эвес» деп ат салган. Ол үедеги орус эртемденнер 50—80 чыл болгаш соңгу чүктүң чону кырлып төнер деп санап турганнар. Ол амыдыралга боттанмаан, чүге дээрге Соңгу чүкке Совет эрге-чагырга чедип келген.

Чаш шаамны сактып келдим. Хар-биле богаалаган ховуда тур мен, соок болгаш ээн чер шөйлүп чоруткан. Долгандыр хар. Чүгле хар, оон өске чүү-даа чок. Дээрде ай, сылдыстар болгаш соңгу чүктүң шолбаны. Чырык, чылыг черге четсе деп күзелдиг мен.

Өске бир чижек. Одаг хап алган бис. Адаа дагаа эъди хайындырарывыс ол. Ооң хавы-биле мыштарны чаап каапкан бис. Мен одаг чанынга шимчеш дивейн орган мен, коргунчуу медээжок...

Бо дээрге чүгле мээң чаш шаам эвес, мээң манси деп бичии чонумнуң эрги амыдыралы-дыр. Ол чүгле бистиң чонувустуң эвес, Ыраккы Соңгу чүктүң өске-даа эртем-билиг чок бүдүүлүк чонунуң амыдыралы-дыр.

Каш он чылдар дургузунда Соңгу чүкке болгулаан өскерилгелерниң хөйүн ам-даа кайгап ханмас-тыр мен. Бир-бир бодаарга муң-муң чылдар эрткен чүве дег. Эрте-бурунгу төрел бөлүктен амгы үеже шилчип берген улус-тур бис. Ол хөгжүлде канчаар болганыл база Совет эрге-чагырга Соңгу чүкке чүнү бергенил?

Ленинниң төлээлери Соңгу чүк улузун хөй-хөй хоозуралдан чарып алган. Өлүтү барык халаска ап турган садыгжыларны олар үндүр сывырган, ону садып алырының доктааттынган чаа өртээн тургускан, аңчыларны аъш-чем, идик-хеп-биле доктаамал хандырып эгелээн.

Совет эрге-чагырга Соңгу чүктүң улузунуң угаан-бодал өзүлдезинче база сагыш салып эгелээн. Ынчангаш, өөредилге бирги черниң айтырыы апарган. Агаар-бойдузу кадыг-шириин ол черге орус башкылар боттарының эки туразы-биле кээп, чыдып калган чонну хөгжүдеринге эвээш эвес үлүг-хуузун кииргеннер. Шак ынчаар Сортынье деп тайга суурга эң баштайгы манси школа 1928 чылда ажыттынганын сактып ор мен. Ынчан башкы чүгле сес оол чыып алган. Артканнарын ада-иелер бербээн: «Ивини өөредип болур ыйнаан, ытты өөредип болур ыйнаан, кижини өөреткен хереэ чүү боор. Бижикниң эң эки башкызы—карактары-дыр. Аңнаарынга, балыктаарынга, ивн кадарарынга ол өөредип кээр» дижип, ол үениң улузу чугаалап тургулаар.

Чаа эгелээшкин бергедээшкиннерге удаа-дараа таваржып турган. Орус башкыларга болгаш эмчилерге чон бүзүревейин дээш хамнар аажок оралдашканнар. Ынчалза-даа амыдырал чаңгыс черге турбаан. Өөредилгениң ужур-дузазын соңгу чүк улузу билип берген. Оларның ажы-төлү школа-интернаттарга ортумак эртемни чедип ап, амгы үениң культурлуг кижилери апаргылаан.

Ындыг школаларның бирээзинге мен өөренип турдум. Бистиң класска чаңгыс партага орус өөреникчи биле ханты өөреникчи, украин биле манси, ненец биле халмык олургулаан. Аравыста орус дыл кырынга чугаалажып тургулаан бис. Ооң уламындан биске интернационализмниң идеязы тараан.

Мээң баштайгы номум—орус башкыларның 1932 чылда тургускан үжүглели болур. Ооң ачызында мээң чонум үжүк-бижиктиг апарган.

Соңгу чүктүң чонунуң эртем-билиг чедип алырынга Ленинград улуг рольду ойнаан. Герцен аттыг педагогика институдунга (шаанда Соңгу чүк улузунуң институду деп адап турган) национал интеллигенция билиг чедип алган. Ам Соңгу чүктүң булуң бүрүзүнде тус чер чурттуг башкылар, эмчилер, инженерлер, артистер... ажылдап турар.

Мен орус болгаш манси дылдарда номнар бижип турар мен. Төрээн чурт чүл дээрге меңээ чаазы-биле ажыттынган. Мээң төрээн черим—ырак Соңгу чүк болгаш ам чурттап турарым кайгамчык орус хоорай Ленинград. Амгы үеде «Сибирьниң шапкыны» деп ном бижип тур мен.

Виктория ЛАВРЕЦКАЯ
беседалашкан.
(ПМА).

ХООЙЛУНУ УДУРТУЛГА БОЛДУРГАШ

Эш хуузунуң судтары — кижизидилгениң бир дээштиг хевири. Ону хоойлу ёзугаар быжыглаан база ооң ажыл-ижин чон деткип, үнелеп-даа турар.

Бистиң «Сүт-Хөл» совхозтуң төвү Суг-Аксы суурда эш хуузунуң судун 1978 чылдың эгезинде чаарты соңгаан. Совхозтуң девискээринде турар суурларда дүрүм-хоойлу хажыдар чоруктарга удур демисежиринге эш хуузунуң судтары дээштиг салдарны чедирип келген. 7 кижи составтыг эш хуузунуң судунда депутаттар болгаш тус-тус албан черлериниң мурнакчылары соңгуткан. Олар Сүт-Хөл көдээ Советтиң кежигүннериниң киржилгези-биле ажылдың план-графигин кылып чоруткан. Ооң кол угланыышкыны — көрүм-чурум үрекчилерин, арагачыларны, ажыл кылбастарны, оорланырынче сундулугларны кижизидери, чон ортузунга тайылбыр ажылын чорудары. Ол ышкаш лекция, беседаны номчуп, чогуур хемчеглерни ап, буруулугларны чон мурнунга эш хуунуң судунга тургузуп, сойгалап турар.

Амгы үеде кварталдар аайы-биле планны тургускаш, эш хуузунуң судунуң кежигүн бүрүзүн тус-тус ажылга хуваагаан. 1978 чылда 36 янзы-бүрү херектерни сайгарып көрген. Оларның аразындан чеди кижини 10 рубльге торгаан, үш кижини бир хүнде халас ажылдаар кылдыр шиитпирлээш, ону боттандырган. Артканнарынга административтиг хемчеглерни тус-туста онаагаан. Үш өг-бүлениң ээлерин эш хуузунуң судунга көргеш, көдээ Советтиң учёдунга кижизидери-биле киирген. Ооң түңнели дээштиг болуп, ол өг-бүле ээлери эттинген, арага-дары ижерин кагган, ажыл-агыйында мурнакчылар болуп ажылдап турар. Буруудаттырган кижилерге арга-сүмени берип, эш-өөрү шыңгыы шүгүмчүлеп, хоойлу ёзугаар ол кижилерни торгап, шын түңнелди үндүргенинин ачызында бисте хөй кижилер эттинип турар.

Эш хуузунуң судунуң хоойлуларындан эрткен улуг чурум үрээшкиннери азы оор чорук кылганнарны районнуң улус судунче дамчыдып берип турар. Кылып чоруткан ажылывыстың отчёдун квартал аайы-биле чоннуң хуралдарынга илеткеп турар бис. Ол хуралдар үезинде амыдыралга төлеп чоктар-биле ажылды база-ла күштелдирип, уругларыг кижизидилгезиниң, арага-дарының хоралыының талазы-биле тайылбыр ажылын чорудуп турар бис.

Эш хуузунуң судунуң кежигүннери, көдээ Совет депутаттары Агарган Чыртай-оолович Ооржак, Чаң-оол Дозур-оолович Ондар, Бөрбай Сувановна Монгуш, Каня Сегбелдеевна Ооржак болгаш район Совединиң депутады Дилзеңмаа Ыдым-ооловна Ондар бо ажылга эң-не идепкейлиг киржип келген.

Бистиң черниң эш хуузунуң судунуң кежигүннери ССРЭ-ниң Дээди Совединиң ам болур соңгулдаларынга уткуштур ажылын идепкейжидип, ажылчы чонга партия-чазактың салган сорулгаларын хоойлу-дүрүм-биле холбап тайылбырлавышаан чер-черге көрүм-чурумну быжыглаарынга үлүүн киирип турар.

Б. САТ.

«Саян» универмагтың коллективи эрткен чылда бараан саарылгазының планын 102,1 хуу күүсеткен. Пландан ажыр 248,4 муң рубльдиң бараанын чонга саткан.

Бригадалар аразынга калбарган социалистиг чарышка Светлана Удумбораевна Оюннуң удурткан ювелир салбырының садыгжылары эки көргүзүглүг болган. Эрткен чылда бараан саарылгазын 103 хуу күүсеткен. Күш-ажылчы бедик көргүзүглери дээш эрткен чылын бо бригадага коммунистиг күш-ажылдың бригадазы деп атты тывыскан. Садыгжылар Нина Бутакова, Дина Кара-оол олар боттарының хүлээнген ажылынга кызымак, коллективте хөй-ниити ажылынга идепкейлиг киржип турарлар.

Бо хүннерде олар ССРЭ-ниң Дээди Совединге соңгулдалар хүнүн чедиишкиннинг уткуур дээш база онгу беш чылдың планын хуусаа бетинде күүсеткеп турарын чедип алыр дээш шудургу ажылдап турар.

ЧУРУКТА: садыгжы Н. Бутакова ажыл үезинде.
В. КАРА-САЛДЫҢ фотозу.

БӨМБҮРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

СЭТА-ның КОРРЕСПОНДЕНТИЛЕРИ ДЫҢНАДЫП ТУР

НАЙЫРАЛДЫҢ ЭРГЕ-АЖЫЫНГА

Индия Республиканың тургустунганының 29 чылынга тураскааган совет-индий найырал декадазы ССРЭ-ге февраль 8-те доозулган. Бо хүннү Москвага, эвилелдешкен болгаш автономнуг республикаларның найысылалдарынга, бистиң чуртувустуң хоорайларынга болгаш ажылчын суурларынга совет болгаш индий улустарның найыралының байырлалы кылдыр демдеглеп эрттирген. Совет-индий найырал ниитилелиниң активчилери митингилерге, хуралдарга, кежээлерге чүве чугаалап турган, янзы-бүрү талаларга ийи чурттарның кады ажылдажылгазын бедии-биле үнелеп, Индия Республика Совет Эвилели-биле кады тайбың болгаш делегейниң айыыл чок чоруу дээш демиселчилерниң бирги одуруунда чоруп турарын сеткил ханыышкын-биле демдеглеп турган.

Декада хүннеринде үлетпүр бүдүрүлгелериниң, өөредилге черлериниң ордуларынга, культура бажыңнарынга ажыттынган хөй санныг фото болгаш ном делгелгелери Индияның улустарының төөгүзү, культуразы болгаш амыдыралы-биле, индий-совет культура ниитилелиниң ажыл-чорудулгазы-биле совет хөй-ниитини калбаа-биле таныштырган.

(СЭТА).

Совет Эвилели биле Данияның аразында кады ажылдажылга хөгжүп турар. ССРЭ-ниң чагыы-биле туткан «Известия» деп судноны Копенгагенге сугже киирген. Ону тударының ажылдарын Данияда эң улуг «Бурмейстер ог Вайн» дээр судно тудар фирма кылып чорутткан. Ол фирма-биле ажыл-херекчи харылзаалар үр чылдар дургузунда бооп келген. 1917 чылдан эгелээш, ол компания бистиң чуртувуска 50 ажыг судноларны саткан.

«Известия» судно техниктиг эң бедик негелделерге дүүшкен. Ону тараа, демир рудаларын, машина дериг-херекселдерин контейнерлерни болгаш өске-даа чүүлдерни сөөртүрүнге таарыштыр кылган.

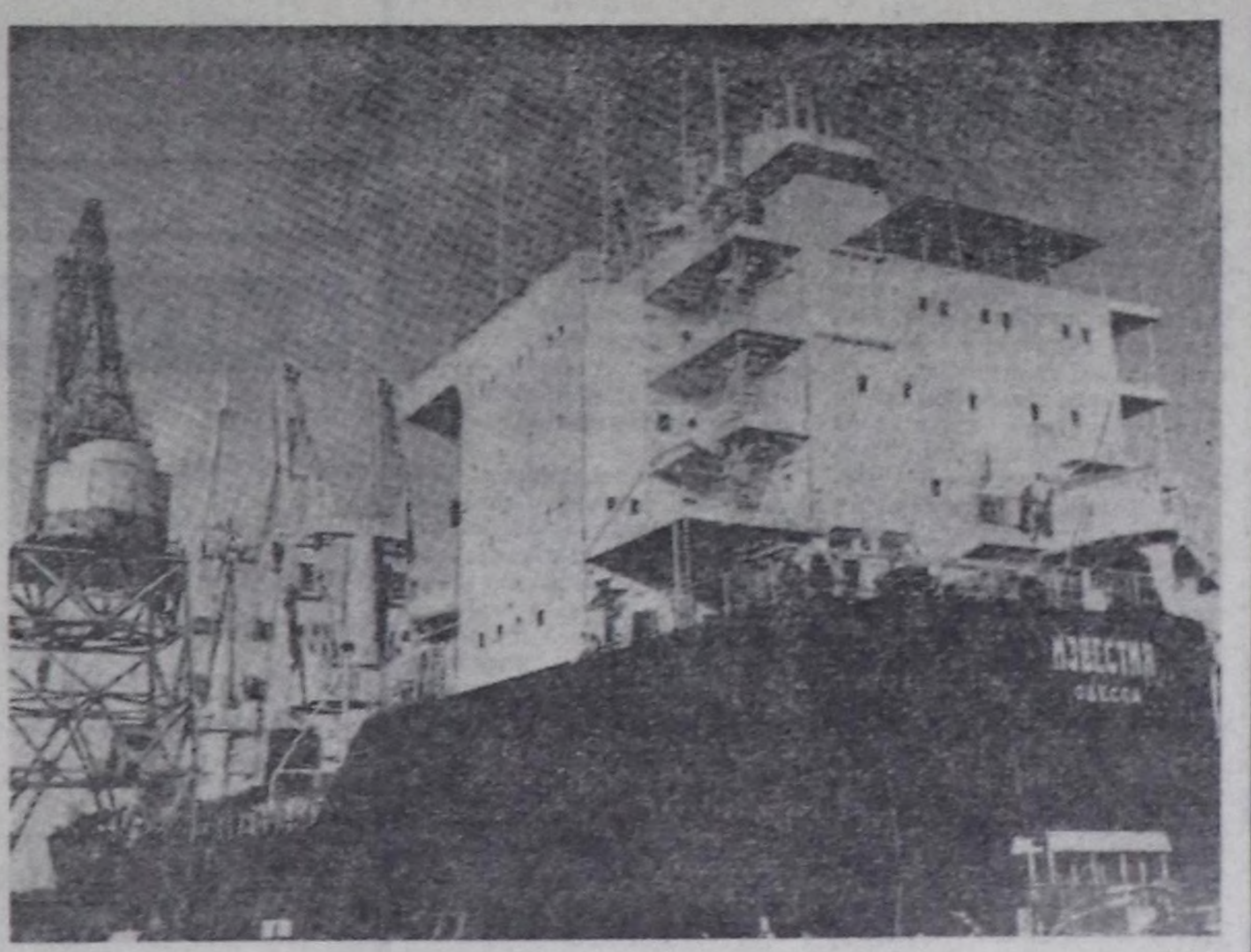

ЧУРУКТА: «Известия» судно.
(СЭТА-ның фотохрониказы).

СОЦИАЛИЗМ—ТӨӨГҮНҮҢ ШИМЧЕДИКЧИ КҮЖҮ

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Майами-Бич хоорайга (Флорида штат) депшилгелиг хөй-ниитиниң хуралынга чүве чугаалааш, АКШ-тың Коммунистиг партиязының чиңгине секретары Гэс Холл «Бис капитализмден төөгүнүң кол шимчедикчи күжү болу берген социализмче шилчилгениң үезинде чурттап турар бис» деп медеглээн. «Социализмниң төөгү мурнунга ачы-хавыязы хөй. Гитлержи фашизмге аштырыышкынны таварыштырган кол күш социалистиг Совет Эвилели болган»— деп, ол онзалап демдеглээн. Ядролуг дайынны чайладыр дээш бүгү чүүлдерни социализм кылып турар деп, Г. Холл айыткан.

Элээн каш чурттарда диктаторжу ёзу-чурумнар «америк империализмниң тургусканы чүүлү болур болгаш эрге-чагыргада оон шериг дузаламчызының база деткимчезиниң ачызында туруп турар» деп демдеглээш, «ол чурттарның улустары империализмге болгаш оон чалчаларынга удур ажык демиселче көдүрлүп үнген» деп, ол онзалап айыткан. Олар экономиктиг болгаш политиктиг хамаарышпас чорук дээш, бодунуң келир үезин боттары тодарадыр эрге дээш, империалистиг мөлчүгделден хостуг эрге дээш демисежип турарлар.

Бодунуң чугаазының улуг кезиин Г. Холл АКШ-тың чазааның иштики политика талазы-биле угланыышкынын сойгалап илередиринге тураскааткан. «Улуг капиталдың социал-экономиктиг системазы ядыылар улам-на ядараңгай болу бээр болганда, байларга улам-на байыыр арганы берип турар» деп, ол медеглээн. Оон чугаазы-биле алырга конгресске чугаалажып көөрү-биле чазактың киирген федералдыг бюджетиниң төлевилели ол чоруктуң илерээшкини болур. Ол төлевилелди «америк улустуң амыдырал деңнелинче баш удур кылып турар шаап халдаашкын» кылдыр үнелеп көөр ужурлуг.

Чурттуң ажылчы чоннарынга онза чугула социал программаны боттандырып чорударынга акшаландырыышкынны кызырганын болгаш шериг чарыгдалдарын АКШ-тың бүгү төөгүзүнде туруп көрбээн деңнелге чедир улам ыңай өстүргенин АКШ-тың КП-ниң чиңгине секретары шыңгыызы-биле шүгүмчүлээн. «Аъш-чем орнунга окчепсекти» чазактың программазы баш удур көрүп турар, а ол-ла үеде америк улус «окчепсек орнунга аъш-чемни» күзеп турарлар деп, оратор чугаалаан. Ону Пентагоннуң хөй миллиард чарыгдалдарын, корпорацияларның орулгаларын кызырарының, байларга үндүрүг төлевириниң аргаларын чок кылырының дузазы-биле чедип ап болур.

Ындыг хемчеглерни «чорудуп болур, олар эргежок чугула болгаш боттуг» деп, чыылганнар адыш часкап турда, Г. Холл чугаалаан.

НЬЮ-ЙОРККА «ДУЗАЛАМЧЫ»

НЬЮ-ЙОРК, (СЭТА). Эрге-чагырга черлери саң-хөө кризиске таварышкан Нью-Йорк хоорайга бир янзының «дузаламчызын» көргүзерин шиитпирлээн. Нью-Йорк хоорайның муниципалитединден ында кара-бажыңнар комплекизин 200 миллион доллар-биле садып алыр дээнин Нью-Йорк штаттың губернатору Х. Кэри чарлаан. Кара-бажың өртээнге келген акшаны чаа кара-бажыңны тударынга болгаш эргилерин чаартырынга ажыглаар-деп турар.

Акша-хөреңги чедишпейн турарындан ядыы болгаш эт-хөреңгизи эвээш кижилерге чурттаалга тудуун чорударын долузу-биле соксаткан. «Ядыылар зоназы» улам калбарып турар. Негрлерниң байдалы кажангызындан-даа баксыраан. Федералдыг акшаландырыышкынны доктаамал кызырып турарының түңнелинде хоорай бюджединиң карышкаа (балансыга четпейн баары) улгадып турар. 1979—1980 саң-хөө чылында ол 439 миллион доллар болур. Моон ужурунда 1982 чылда Нью-Йорктуң клиникаларының чартыктан хөй кезиин хаар, муниципал албан-хаакчыларны ажылдан массалыы-биле үндүрер деп, Нью-Йорк хоорайның даргазы Э. Коч чугаалаан.

«Өлүп чыдар» хоорайга дуза көргүзүп, чаа кара-бажыңнар тударынга болгаш эргилерин чаартырынга 200 млн. долларны бергениниң ужуру болза, кем-херек үүлгедир чоруктарның өзүп турары болур.

БОТТАРЫНЫҢ ЭРГЕ-АЖЫЫН СҮРГЕН

Американың Каттышкан Штаттары биле Мексиканың кызыгаарынга үр эвес үениң иштинде чаа күрүне тургустуна бээри чадавас бооп турар. «Тайм» журналдың (АКШ) дыңнадып турары-биле алырга, шак ындыг сорулганы 68 харлыг американ Герберт Уильямс салып турар.

Ол чаа күрүне ол черлерге болуп эрткен шуурганның ачызы-биле төрүттүнген. Шуурган болган соонда, америк-мексика кызыгаар турар черде Рио-Гранда хем 160 гектар ортулукту арттырып кааш, агар үнүн өскээр алгаш барган. Мексика эрге-чагырганың кижилеринден шак ол девискээрни хоптак, олчаарган американ садып алган.

Уильямс садып алган чериниң өртээнге 400 муң долларны салып кааш, үндүрген чарыгдалын артыр эгидип алырынга бүрүн шиитпирлиг. Оптуг ол американ ортулукка ойнап хөглээр ресторанны ажыткаш, швейцар хевириниң банкызын тургузар мен, маңаа штаб орал-бажыңын туткаш, турумчуй берген кампанияларны үндүрүгден хостаар мен, кээп турар кижилер боттарының судноларынга «эптиг туңгу» аскаш, бүрүткеткен турар деп медеглээн. Ынчалза-даа чаа күрүнеге хереңгизин салгаш, кожуп кириксээрлер амдыызында тывылбайн турар. Чүге дээрге, АКШ биле «Мексиканың кайы бирээзи бистии дей берзе канчаарыл? Ортулуктуң амгы ээзин ол бичии-даа коргутпайн турар, бир эвес, ындыг таварылга болу берзе, Уильямс херекти чурттар аразының судунга бээр, ооң бодалы-биле алырга, херекти көөрүнге чээрбиден эвээш эвес чыл эртер.

ЭЛДЕПТИГ ЭГЕЛЭЭШКИН

ДАМАСК. (СЭТА). АКШ-тың камгалал министри Г. Браунуң Сауд Аравияже, Иорданияже, Израильче болгаш Египетче ам болур деп турар аян-чоруу араб чурттарда улуг сагыш човаашкынын болдуруп турар. Пентагоннуң удуртукчузу ындыг аян-чорукту эң-не баштай кылып турарынче парлалга кичээнгейни угландырган болгаш Ортаакы Чөөн чүкке АКШ-тың хөделиишкининиң күштелип турарының байдалында болур.

Г. Браунуң аян-чоруун америк шериг кижилер, политиктиг болгаш дипломаттыг бөлүктер бир чыл хире белеткеп келген. Ол аян-чорук калбаа-биле чарлаан, ынчалза-даа үр үеде туруп келген египет-израиль чаңгыс талалыг дугуржулганы камгалаар дээш оралдажыышкыннар-биле болгаш Иранда болуушкуннар-биле холбаштыр делегейниң стратегтиг чугула ол районунга бодунуң салдарын хевээр арттырып алыр дээш оралдажыышкыннар-биле холбашкан.

Чоокку Чөөн чүкче Г. Браунуң аян-чоруу чүнүң-даа мурнунда америк стратегтиг пландарны хандырар ужурлуг дээрзин америк парлалга чажырбайн турар. Ниити араб айтырыгларга, ооң иштинде Чоокку Чөөн чүк айтырыын шиитпирлээринге киришпезин элээн каш араб удуртукчуларга АКШ-тың камгалал министриниң күткүп турарының дугайын «Нью-Йорк таймс» солун Вашингтон администрациязының төлээлекчилериниң медеглелдеринге даянып алгаш, ажыы-биле бижээн.

Ооң сорулгазы болза Кэмп-Дэвид дугуржулгаларын деткиир кылдыр боттарының туружун өскертирип Сауд Аравияның, Иорданияның баштыңнарын бүзүредири болгаш америк эрге-ажыктарны камгалаары дээш Сауд Аравияның шериг база дипломаттыг ролюн күштелдирери болур.

ИРАН: байдал дүшкүүрлүг

ТЕГЕРАН. (СЭТА). Сураглыг политиктиг ажылдакчы Мехди Базарганны Иранның түр чазааның баштыңынга томуйлааның чуртта калбаа-биле деткээн. Ол политиктиг базымны деткип турарының дугайында хөй санныг чагаалар болгаш телеграммалар М. Базарганга болгаш аятолла Хомейниде кээп турар. Түр чазакка боттарының удурланмайн турарының дугайын хөй министерстволарның ажылдакчылары, оон иштинде даштыкы херектер министерствозунуң, а ол ышкаш национал авиакомпанияның, телекоммуникациялар эргелелиниң, дээди өөредилге черлериниң ажылдакчылары медеглээннер. Студентилерниң, интеллигенцияның, садыг буржуазиязының аразында М. Базарган улуг ат-алдарлыг болу берген.

Ол черниң парлалгазының демдеглеп турары-биле алырга, түр чазактың баштыңы Иранның национал хамаарышпас чоруун камгалап, хаанныг ёзу-тургузугну чок кылыры дээш, ислам республиканы тургузар дээш демисежип турар буржуаз демократ болур. Ол болза каяа-даа каттышпазының болгаш бүгү чурттар-биле күрүне аразының харылзааларын хөгжүдериниң политиказының талалакчызы болур.

М. Базарган Моссадыктың шимчээшкининге идепкейлии-биле киржип чораан. Хаанга удур ажыл-чорудулгазы дээш эрге-чагыргалар ону хөй удаа тудуп хоругдап келген, а кажан хаан регент чөвүлелинге кирерин аңаа саналдаарга, ол хүлээп албаан болгаш Хомейниниң баштаан шимчээшкинин долузу-биле деткип турарын ол илереткен.

«Кейхан» солун аятолла Хомейниниң тургусканы революстуг ислам чөвүлелдиң составын дыңнаткан. Ол чөвүлел бүгү улустуң санал-оналын чорударынга чедир болгаш парламентини соңгуурунга чедир эрге-чагырганың дээди органының хүлээлгезин күүседир ужурлуг. Ук чөвүлелде түр чазактың баштыңы М. Базарган, национал фронтунуң баштыңы К. Санджаби, мусульман шажын ажылдакчылары Талегани болгаш Монтазери олар кирген.

Ол-ла үеде хаанның чурттан үнүп чорударының мурнунда тургусканы Бахтиярның чазаа эрге-чагырга дээш халбактанмышаан. Меджлиске чүве чугаалааш, Бахтияр Хомейниниң негелделеринге чагыртпазының дугайын болгаш бодунуң эрге-дужаалынга «парламентиниң бүгү депутаттары халажы-даа бээр болза» артып каарының дугайын медеглээн. Эрге-чагыргадан ону чайладырын түр чазак оралдажыр болза, шериг күжүн ажыглаарын ажыы-биле ол чугаалаан.

Хомейниниң төлээлекчизи Иранда амгы үеде байдалды «дүшкүүрлүг» деп адаан болгаш ол байдалдың төнчүзү чоокшулап орар деп чугаалаан.

УЯН ЫРЛАР, АЯЛГАЛАР КУТТУЛЗУН-НА

Сураглыг немец композитор К. М. Веберниң «Музыка дээрге кижи төрелгетенниң ёзулуг дылы-дыр» база орус композитор А. Н. Серовтуң «Музыка — сеткилдиң дылы-дыр; ол сагыш-сеткилдиң болгаш кижиниң байдалының каилыызының-даа херечизи; ол—үннерге илереттинген амыдырал-дыр» деп чиге чугаалааны кайгамчык. Музыка уран чүүлү чок турган чүве болза амыдырал-чурттала солун, байлак кылдыр көзүлбес, сагындырбас ийик. Бистиң республика музыка уран чүүлүнүң талазы-биле Совет Эвилелинде эң-не аныяк республикаларның бирээзи. Ынчалза-даа республиканың профессионал болгаш бот-тывынгыр композиторларының чогаалдары чүгле мында эвес, а ССРЭ-ниң болгаш РСФСР-ниң республикаларында, областарында көскү черни ээлеп, бистиң чуртувустуң интернационалчы музыка уран чүүлүнүң хөгжүлдезинге эвээш эвес үлүг-хуузун киирип, чоннуң эстетиктиг кижизидилгезинге чогуур үлүг-хуузун киирип турар.

Тыва Автономнуг Республика бо чылын ССРЭ-ге каттышканындан бээр 35 чыл болган юбилейин байырлаар. Бо юбилейлиг чылдың бүдүүзүнде республиканың культура амыдыралында бир онзагай чүүл болган. Ол болза—Тываның Композиторлар эвилелиниң тургустунганы болур. Ооң бирги пленуму февраль 5—7 хүннеринде найысылал Кызылга болуп эрткен. Ук пленумга РСФСР-ниң Композиторлар эвилелиниң баштаар чериниң секретары Владислав Игорьевич Казенин, Тываның музыка уран чүүлүн сайзырадырынга база Композиторлар эвилелин тургузарынга улуг үлүг-хуузун киирип келген Леонид Иосифович Израйлевич болгаш Бурятиядан, Хакасиядан композиторлар, артистер чалаттырып кирипкеннер.

Тываның композиторларының бирги пленумун оларның симфония музыказының чогаалдарының концерти ажыткан. Аңаа композиторлар А. Чыргал-оол, Р. Кенденбиль, Б. Нухов, Д. Хүреш-оол оларның болгаш бот-тывынгыр композитор В. Токаның чогаалдары күүседиттинген. Пленумнуң ийиги хүнүнде оларның камерлиг музыка чогаалдарының концерти болган, а үшкү хүнде тыва музыка дугайында профессионал болгаш бот-тывынгыр композиторларның пленумга киришкеннерниң аразынга дискуссия болган. Оларның музыка дугайында бодалдарын, саналдарын, күзээшкиннерин номчукчуларга бараалгаттывыс.

В. Казенин, РСФСР-ниң Композиторлар эвилелиниң баштаар чериниң секретары: Силерниң тараш, онзагай бойдустуг, хүндүлээчел чоннуг республиканарга музыка айы эрткен чылын чылдың эң-не эки үези июньда болуп эрткен. Ынчан база мында чордум. Чогаадыкчы эвилелдиң тургустунганы-биле чергелештир өөрүшкү улуг. Эвилелдиң мурнунда сорулгалар база улуг дээрзи чугаажок. Тыва композиторларның талантылыын, оларның чогаал ажылдарының өзүлдезин 1974 чылда Москвага болуп эрткен Тыва литератураның болгаш уран чүүлдүң декадазынга, амгы бо хүннерде концерттерден база тодаргайы-биле көрдүвүс. Эвилелдиң ажылының түңнелдерин чүгле ооң кежигүннериниң чогаал амыдыралындан эвес, харын чогаадыкчы улуг отрядты—бот-тывынгыр композиторларны чогаадылгаже мобилизастаарындан, кежигүннер салгалын канчаар белеткеп өстүреринден база көөр апаар бис...

А. Панов, Кызылдың уран чүүл училищезиниң директору: Чугаалап болгу дег айтырыглар хөй: Республиканың Улусчу чогаадылга бажыңында база өске-даа чогаадыкчы организацияларда профессионал болгаш бот-тывынгыр композиторларның кандыг-даа чогаалдары бар. Ынчалза-даа олар дыңнакчыларның шуптузунга четпейн турар. Чүге дизе ук чогаалдарны кептередир талазы-биле ажыл кошкак чоруп турар. Бо ажылче кичээнгей салыры чугула.

К. Кудажы, Республиканың чогаалчылар эвилелиниң баштаар чериниң даргазы: Бичии оол чорууру шаамда бистиң аравыста олуруп турар, Тываның музыка уран чүүлүн сайзырадырынга, ам кээп мырыңай Композиторлар эвилелин тургусчурунга дорт киржилгелиг боор турар. Тыва болгаш Бурят АССР-ниң уран чүүлүнүң алдарлыг ажылдакчызы Леонид Иосифович Израйлевичиниң хөгжүмүнүң адаа-биле эштерим оолдар-биле маршталп өөренип чораан мен. Леонид Иосифович бо хүннерде ол-ла хевээр аныяк, энергиязы ам-даа улуг, бистиң-биле кады «марштап» чорууру черле өөрүнчүг-дүр. Ынчалза-даа бистиң композиторларывыстың бот-тускайлаң чогаадыкчы ажылын күштелдирери херек деп бодаар-дыр мен. Чаа эвилелге чогаадыкчы улуг чедиишкиннерни күзедим.

Ж. Батуев, композитор: РСФСР-ниң 23 чогаадыкчы эвилелдериниң бирээзи—Тыва АССР-ниң Композиторлар эвилели болду. Ол улуг өөрүшкү.

Даглар бажы чоок-даа болза
Тутчу бербес мөңге болгай.
Таныжканнар ырак-даа бол
Душчу бээри белен болгай

—деп силерниң араңардан бот-тывынгыр бир композитор кончуг-ла шын бижээн. Бурятия-биле Тываның композиторларының чогаадыкчы ажылы чоок болуп турар-дыр. Тыва композиторларның аразында талантылыг композиторлар көвей деп чүвени пленумга тураскааткан концерттерден көрдүвүс. Ылаңгыя Владимир Тока, Борис Нуховтуң чогаалдары кайгамчык-ла-дыр. Профессионал-даа, бот-тывынгыр-даа композиторларга улуг чедиишкиннерни күзедим.

Д. Хүреш-оол, Тыва АССР-ниң Композиторлар эвилелиниң секретары: Республиканың бот-тывынгыр уран чүүл коллективтеринде ниити ыр коллективтери улуг сайзырал албайн келген. Бистиң композиторларывыс ниити ыр чогаалдарын эвээш бижип турарлар. Симфония оркестри доктаамал ажылдап турар. Ук оркестрге ойнаар кылдыр композиторларның улуг, биче хемчээлдиг чогаалдарны бижип келгени база бижип турары оркестрниң ажылының доктаамалын көргүзүп турар. Бисте уран чүүл училищези сөөлгү үеде чаңгыс-даа композитор үндүрүп көрбээн. Ол бистиң келир салгалывыска улуг салдарлыг. Училищеге композиторлар салбырын ажыдары негеттинип турар-дыр.

Бистиң профессионал композиторларывыс чогаадыкчы командировкаларже эвээш үнүп келген. А бот-тывынгыр композиторларның билиг-мергежилин бедидер ажылче сагыш салыр болза чогуур.

Л. Израйлевич, композитор: Тывага ТАР үезинде, автономнуг область турда-ла чурттап, ажылдап келдим. Композиторлар эвилелиниң тургустунуп кээрин бодап, күзеп чораан мен. Ындыг күзел боттанган-дыр. Ол силерниң шуптуңарның күзелиңер-дир. Күзеливистиң боттанганы дээш партия, чазакка өөрүп четтиришкинниң сөстерин илеретпес арга чок.

Улуг өөрүшкү-биле чергелештир силерниң мурнуңарда улуг хүлээлгелер база туруп турар. Композитор дээрге-ле солдат-биле дөмей. Ол кажан-даа чаңгыс черге олуруп шыдавас, улуг бедик күзел-сорук-туг дайынчы-дыр. Ийиги пленумга чедир хөй үе бар. Ынчангаш ол силерден чаа хөй чогаалдарны кылган турарыңарны негеп келир. Аңаа орелиг болбас дээш чогаадыкчы ёзу-биле шудургу ажылдаар апаар.

Улустуң аас чогаалынга даянары композитор кижиниң чогаадылга ажылының бир кол үндезини. Бот-тывынгыр композиторларга дузаны чедирип, музыка уран чүүлүн сайзырадырының аргаларын тывары чугула. Оларга чогуур дузаны чедирери—эвилелдиң кол сорулгаларының бирээзи. Бот-тывынгыр композиторлар эвилелдиң дайынчы отряды.

К. Шойгу, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң даргазының оралакчызы: Республикада чаа чогаадыкчы эвилел—Тыва АССР-ниң Композиторлар эвилелиниң тургустунганы улуг өөрүшкү-дүр. Улустуң аас чогаалынга үндезилеттинген чогаалдар бижиири чаа эвилелдиң кежигүннериниң база бот-тывынгыр композиторларның чугула сорулгазы. Музыка холуксаа чок, арыг болур болза эки. Кол-ла чүве чогаалдың шынарында. Чаазында, ону тывынгыр кылдыр чогаадып тургусканында. Ынчангаш чаа чогаадыкчы эвилелдиң кежигүннеринге, бот-тывынгыр композиторларга, амыдыралдың совет сөөр-хевирин, күш-ажылдың шылгараңгай ажыл-ишчилерин, төрээн чуртту, ооң өндүр улуг ат-алдарын көргүскен чогаалдардан бижиириңерни өске-даа эш-өөр-биле дөмей, күзеп тур мен.

Улуг дискуссияга өске-даа эштер боттарының санал-оналдарын, чогаадыкчы планнарының дугайында чүве чугаалап, байыр чедиргеннер. Дискуссия соонда Композиторлар эвилелиниң организастыг хуралы болган.

Б. КЕНГИШ.

ЧУРУКТАРДА: Тыва филармонияның «Аян» ыры-хөгжүм ансамбли композитор Б. Нуховтуң «Чаа Шагаан-Арыг», РСФСР-ниң алдарлыг артизи К. Сунчугашеваның, композитор Г. Челбораковтуң «Төрээн черимниң куштары», Бүгү-эвилелдиң музыка ойнакчыларының конкурстарының лауреады А. Гололобов композитор Д. Хүреш-оолдуң «Хамның танцызын» күүседип турары.

О. ОХЕМЧИКТИҢ фотолары.

АНЫЯК ЧУРУКЧУНУҢ ДЕЛГЕЛГЕЗИ

Тываның комсомол шаңналының лауреады Надя Рущеваның чуруктарының делгелгези Кызылдың «Найырал» кинотеатрында ажыттынган. Ону ВЛКСМ Тыва обкому организастаан.

Делгелгени комсомолдуң Кызыл хоорайкомунуң ийиги секретары А. Новиков ажыткаш, Надя Рущеваның төрели, Москваның технология институдунуң студентизи Людмила Байыр-оолга сөс берген.

— Надяның авазы Наталья Дойдаловна Ажыкмаа уруунуң чуруктарын чыгган номчугашты төрээн Тывазының комсомолчуларынга белек кылдыр чедирип бээрин менден дилээн чүве. Наталья Дойдаловнаның сөстерин номчуптайн: «Төрээн Тывамның комсомолчулары болгаш аныяктары! Мээң Надюшамның ажылын бедии-биле үнелеп, аңаа комсомол шаңналын тывыспышаан, делгелгени организастап турарыңар дээш өөрүп четтиргенимни илеретпишаан, ажылыңарга, өөредилгеңерге улуг чедиишкиннерни күзедим».

Л. Байыр-оол Н. Д. Ажыкмааның чорудуп каан белээн ВЛКСМ обкомунуң ийиги секретары В. Глущенковка дамчыдып берген.

Совет чогаалчы А. Гайдарның «Кибальчиш деп оол» деп тоол кинозунуң маадыры бичии Кибальчиш совет пионерлерниң ынак маадыры. Надя Рущева база ол оолчугаштың овур-хевирин чуруп тургускан. Ол чурукту Совет Эвилелиниң ужудукчу-космонавтызы Георгий Гречко октаргай делгеминге ужудуп турганының үезинде космоска ап чораан. Сеткилиниң ханызындан байыр чедирген сөстү октаргай делгеминиң маадыры бижээш, база Тываның комсомолчуларынга чоруткан. Республиканың комсомолчуларынга, аныяктарынга болгаш пионерлеринге бергелерге торулбас, быжыг тура-соруктуг болурун космонавт күзээн.

«Найыралдың» фойелериниң бирээзинде делгеттинген чуруктар чээрби ажыг. Аныяк чурукчунуң бижээн ажыл бүрүзү сорулгазын күүседип, кандыг-бир чогаалдың маадыры ол деп чүвени тайылбыр чокка-ла дамчыдып турар.

Надя тоолдарга ынак болгаш ону хандыкшыл-биле номчуп чораан дээрзин «Сатпресса Кентабрны суггарып тур» деп чуруу бадыткап турар. Ону Надя 15 харлыында чураан. Тоолдуң белик ол маадырларын мергежил-биле чуруп көргүскени кайгамчык. Улуг орус шүлүкчү А. С. Пушкинге тураскааткан чуруктар делгелгениң кол черин ээлээн. Ооң 16 харлыында чурааны «Наталья Николаевна Пушкина 17 харлыында», «Лицейниң эң тергиин шүлүкчүзү» (1967 чыл), «Наталья Гончарованы шүлүкчүнүң көрүп кааны» болгаш өске-даа чуруктары делгелгеге келгеннерниң кичээнгейин хаара туткан.

Надя Рущеваның амыдыралын көргүскен кинолентаны база көрүкчүлер сонуургаан. Ында Надяның бодун, школазын, өөрүн, ада-иезин тырттырган. Чайгы хүнде даштыгаа хүлүмзүрүп ойнаан пионерка Надяны ында тодаргай көргүскен.

Д. ЧЫДЫМ.

ЧУРУКТА: Надя Рущеваның чуруктарының бирээзин аныяк оолдуң сонуургап турары.

А. ЗАЙЦЕВТИҢ фотозу.

ШЫДЫРАА

Ю. БЫКОВ мурнавышаан

Кызыл хоорайның шыдыраа клувунуң бирги чери дээш ойнап турар 24 шыдыраачылардан ук клубтуң ооң мурнунда чылдарның чемпионнары чораан М. Кенин-Лопсан, Ю. Быков олар-биле чергелештир аныяк ойнакчылар тоску классчы С. Чебодаев, инженер Т. Куулар, эмчи М. Куулар туруштуг салып, шаңналдыг черлерже үнер аргазын шыңгываан.

Шыдыраа клувунуң баштайгы маргылдааларынга үш чыл улаштыр чемпионнаан М. Кенин-Лопсан С. Чебодаев-биле ужурашкаш эге көштерде ноян талазынга турган тергезин ажылче үндүрбейн орза-даа, бир артык оолду кончуп-кап, Оюн ортузунда мерзелер солушканының соонда дуржулгалыг шыдыраачы артык күштүүн бадыткап, бүзүреңгей удуп алган.

Ам чаңгыс салыг арткан. Ю. Быков—6 санныг, М. Кенин-Лопсан, Т. Куулар—5-5, С. Чебодаев, Н. Онуфриев, Д. Монгуш, М. Куулар—4,5-4,5 санныг.

С. ДАНЗЫ.

* * *

Кызыл районда «Х Улуг хурал» совхозтуң төвү Баян-Кол суурга шыдыраа маргылдаазы чоокта чаа болуп эрткен. Аңаа тиилелгени ажыл-агыйның № 2 хойжу бригадазының бригадири Б. Мандып-оол чедип алган. Совхоз директору Х. Монгуш ийиги, Б. Кызыл-оол үшкү черлерни чаалап алганнар.

Шак-биле дүрген ойнаарының маргылдаазы база болуп эрткен. Аңаа Х. Монгуш тиилекчи болуп үнген.

М. СЫГЫР-ООЛ.

МОСКВАГА ЧАҢГЫС ХҮНДЕ

Москваның завод болгаш фабрикалары бир хүнде 2 млн. 879 муң дөрбелчин метр пөс-таавыны, хөмден кылган 117 муң эжеш идиктерни, трикотаждан 87 муң янзы-бүрү даштыкы хептн, 2665 телевизорларны, 1457 радиоприемниктерни, 46900 хол шактарын, 910 соодукчуларны, хеп чуур 537 машинаны бүдүрүп үндүрүп турар. А Москва тудугжулары хүннүң-не 350 чаагайжыды туттунган квартираларны туткаш, хүлээдип турарлар. Москвага бир хүнде-ле 72 миллион экземпляр парлаттынган солуннар номчукчуларның сонуургалында.

Найысылалдың демир-орук вокзалдары хүнде хоорай чанынче 1 млн. 600 муң, ырак черлерже 62 муң пассажирлерни аъткарып турар. 5 млн. 600 муң пассажирлерни метрополитен, а 8 млн. 948 муң пассажирлерни автобустар, троллейбустар, трамвайлар сөөртүп турар.

Хүн бүрүде 450 муң москвачылар болгаш аалчылар найысылалдың театрларынга, музейлеринге, кинотеатрларынга болгаш делгелге залдарынга барып турарлар.

КАЛАННАРНЫҢ КАТАП ТЫВЫЛГАНЫ

Оожум океанның эң үнелиг өлүг каланнар (далай кундустары) төнүп чидериниң кырында келген турган болза, олар ам база катап Камчатканың чөөн эриинде тыптып келгилээн. Оларның ол чаа тывылган районун Кроноцкийниң күрүнениң камгалалдыг чериниң эртем ажылдакчылары бүрүткеп алган.

Калан дээрге, кырза отрядының далайга чурттаар, кара чаңгыс төлээлекчизи болур. Оларның аажы-чаңында элдептиг чүүлдер хөй. Олар оргазынга ойталап чыдып алгаш, эштип, удуп-даа чоруурлар. Олар чем тып алгаш, дашты база ажыглаарлар, ылаңгыя молюскаларның хавын чара кагарынга дашты ажыглаарлар.

Эрткен чүс чылдың төнчүзүнде каланнарны оларның чараш дүктүг кежи дээш, ук амытаннарны барык чок кылып каан турган. Амгы үеде Ыраккы Чөөн чүк эриктеринде ол амытаннар ийи муң хире баш четкен. Оларның баш санының өзеринге бистиң чуртувуста алдынып турар хемчеглер дузалап турар. Каланнар ам эң шыңгыы камгалалга алдынган.

МЫНДЫГ ТУРУП БОЛУР БЕ?

Тес-Хем районнуң Берт-Даг суурга эрткен чылын чаа клуб ажыттынган. Суурнуң чурттакчы чону аажок өөрээн. Ынчалза-даа аңаа кино, лекция хаая болур, дыштанылга кежээлери организас чок эртип турар. Клубтуң ишти соок (директору Өшкү-Саар Тас). Библиотека шуут ажылдавастаан. Культура одагларында ажылдың кошкаандан, суурнуң аныяктары хостуг үезин шын ажыглавайн, арагалаар чоруктар бар.

Суурда үш магазинниң ажылдаар шактары билдинмес: кежээкиниң 7 шакта хаар магазиннерни 6 шакта хааптар. Эртенгиниң 11 шакта ажыдар, 1 дугаар садыгда үш садыгжы ажылдап турар. Ону дыштаныр хүн чокка, дүште чапсарлавайн ажылдадырын доктааткан. Ол чурумну база сагывайн турар. Харылзаа салбырының ажыл хүнүнүң чуруму база элдеп: начальниги эртен ажылга бир шак озалдап кээр, кежээ дүглаарда бир шак хире эрте чанар.

Суурга хлебти ой-шаанда эккелбейн баар, ону садары база үсту бергилээр. Кажан магазиннер хаагдыг туруп бээрге, хлеб машиназының чолаачызы чамдыкта боду садып турган.

Кино механиги Павел Балзанай кинону орта үндүрбес болгаш ажылдаар өрээлинге хөй оолдар чыып алган турар. Кежээки сеанстарже өөреникчилерни бо-ла киирбиптер. Школа башкылары ынаар кичээнгей салып, дежурныйлаашкынны организастаары негеттинип турар.

Кодээ Советтиң күүскому, совхозтуң дирекциязы, партком, комсомол организациязы, херээженнер чөвүлели дээш өске-даа хөй-ниити организациялары чүнү көрүп турарыл? Бо четпестерни эскерип, хемчээн алыр үе келбээн бе?

В. МОНГУШ.

ТВ

ФЕВРАЛЬ 10-ДА
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

10.00—«Үе». Информастыг программа.
10.40—Эртенги гимнастика.
11.05—«Уругларга аңнар дугайында». Ленинградтан дамчыдылга.
11.35—«Силерге, ада-иелер».
12.05—«Бөгүн делегейде».
12.20—«Чурукчулар дугайында чечен чугаалар». ССРЭ-ниң Күрүне шаңналының лауреады С. Карасаускас.
12.50—«Эртенги почта». Музыкалыг программа.
13.20—«Бистиң крайывыс». Сибирь болгаш Ыраккы Чөөн чүк дугайында кинопрограмма.
14.10—«Спортлото» тиражы.
14.25—А. Бабаджанян—Скрипкага болгаш фортепианога соната. РСФСР-ниң улустуң артизи В. Климов болгаш ССРЭ-ниң улустуң артизи, композитор А. Бабаджанян күүседир.
14.40—«Советтер болгаш амыдырал». ССРЭ-ниң Дээди Совединге соңгулдаларынга уткуштур. Дамчыдылгага ВЦСПС-тиң даргазының оралакчызы, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Национальностар Совединиң хоойлу-дүрүм саналдаар комиссиязының секретары В. И. Прохоров киржир.
15.10—Орус улустуң хөгжүм херекселдериниң «Сказ» квартеди ойнаар.
15.30—«Лэсси» бөлүктен уругларга фильм: «Лэсси болгаш авыргаңнар», «Лэсси диис оглунуң амы-тынын алган».
16.15—«Силерниң дилээңер-биле ужуражылгалар». Эрги Осколдуң тудугжуларының айтырыгларынга политиктиг тайылбырлакчы В. И. Бекетов харыылаар.
17.05—«Челээш». Улус чогаадылгазының телепрограммаларының үшкү делегей фестивалы. Афганистан.
17.45—«Дириг амытаннар дугайында». Дамчыдылганы Н. Н. Дроздов чорудар.
18.45—Мультфильмнер программазы: «Тимошканың шивижигежи», «Чаа чыл тоолу».
19.15—«Цирк ареназында».
20.00—«Кадыкшыл». Эртем-тайылбырлаалдыг программа. Дамчыдылганы Ю. В. Белянчикова чорудар.
20.45—«Даштыкы аалчылар Совет Эвилелиниң дугайында».
21.05—«Альбомга арын». Уран-чечен телефильмниң баштайгы көргүзүү.
22.30—«Үе». Информастыг программа.
23.05—Воронежтиң Күрүнениң ниити ырызының концерти.
23.50—00.50— «Кармен-сюита». Фильм-балеттиң баштайгы көргүзүү. Төнгенде—медээлер.

Редактор В. С. ШАРАВИИ

агаар

Кызылдың метеостанциязының дыңнадып турарын ёзугаар алырга бөгүн республикага болгаш Кызылга шокар булуттаар, хар чагбас. Соңгу-барыын улуг хаттың күжү секундада 2—7 метр. Агаарның температуразы 19—24, чамдык районнарга—9—14, Кызылга—19—21 градус соок. Автоoруктарга көстүрү эки, эртенги үелерде туманныг.

КИНО

ФЕВРАЛЬ 10-ДА

«НАЙЫРАЛ»: «Шериф» шолалыг истекчи» 9.30, 11.20, 13.10 15.00, 16.50, 18.40, 20.50 шактарда.

«ПИОНЕР»: Киночыынды 9.30. **«Даг кырында даг»** 11.00, 12.40, 14.20, 16.00, **«Ынаныштың чайы»** 17.40, 20.15 шактарда.

«ВОСТОК»: «Илья Муромец» 15.00, **«Улан»** 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Артындан согуг» 15.00, 16.40, 18.40, 20.30 шактарда.

«Тыва суг тудуг» трестиң КМК-1-ге, КМК-2-ге, КМК-4-ке доктаамал ажылдаарлар-биле бызаңчы-бетонщиктер, бульдозеристер, экскаваторщиктер, скреперистер, газэлектри каңнакчылары, электриктер херек. Ажыл төлевири кылганын барымдаалаар шаңналдыг, ажылдың хөгжүп чоруур байдалы дээш тускай төлевирлиг. Трестиң салбырларында школа назылыг четпээннерниң албан черлери бар. Ук салбырларны трестиң ажылчыннар хандырылгазының килдизин дамчыштыр хандырар. Механизаторларга ажылдап турар чериниң аайы-биле квартиралар-биле хандырар.

Айтырыгларны дараазында адресче чорудар: **Кызыл-Мажалык, Барыын-Хемчик район, КМК-1; Сарыг-Сеп, Каа-Хем район, КМК-2; Балгазын, Таңды район, КМК-4.**

САНАЛГА КАТТЫШТЫМ

Чоокта чаа «Шын» солунга Кызылдың 3 дугаар тудуг-монтаж эргелелиниң ажылчыны А. Монгуштуң бижээни «Мээң саналым» деп чүүлү меңээ кончуг-ла таарышты. Ээлчег чурумун сагып билир чорук дээрге үе-шак чарыгдалын кызырарынга болгаш ээлчегни чонга эптиг болдурарынга дузалаарындан аңгыда, кижилерниң бот-боттарын хүндүлежип билирин база көргүзүп турар деп бижээни шын болуп турар.

Тыва АССР-ниң Конституциязының 51 чүүлүнде: «Кижини хүндүлээри, хамаатыларның эргелерин болгаш хосталгаларын камгалаары — бүгү күрүне органнарының, хөй-ниити организацияларының болгаш эрге-дужаалдыг кижилерниң хүлээлгези» деп айыткан болгай. Ынчангаш бо бүгүнүң дугайында тускай лекцияларны партия, совет, профэвилел, комсомол организациялары болгаш ажыл-агый удуртукчулары организастап чорудары черле чугула. Мен маңаа каш чижекти көргүзейн.

1978 чылдың октябрь айда Чадаана хоорайның автовокзал кассазындан Ийме чедер билет садып алыр дээш чеде бердим. Ында ээлчег бары, чогу-даа билдинмес, кижи бүрүзү-ле күш-биле мурнунче чүткээн. Ынчангаш чүгле эң шыырактары билетти ап чоруп турар. А кырган, ажырыг, чаш уруглары кижилер билет чок куруг кагдылар. Ол чорукка кассаның ажылдакчылары база буруулуг, чүге дээрге чамдык кижилер оларның дөргүл-төрели азы таныш-көрүжү-ле чүве боор оң, касса иштинче кире кылаштааш, билет алган үнүп турар болду.

«Бо черле мынчап болур бе? — деп, кассирден айтырдым. «Сээң кандыг хереэң чүвел?» —деп, бар-ла шаа-биле кончуттунуп-ла үнду. Арай деп тургаш, мүн-не олуттуг черге билет алдым. Чадаанадан Баян-Тала. Ийме же бадыптывыс. Баян-Тала четпээнивисте-ле бичии оңгарда сугта автобузувус дүже берген. Ынчанмайн канчаар, 45 кижиниң орнунга 60 кижи сыңмарлажып олуруп, туруп алырга машина канчап шыдажырыл. Ам канчаар, аңаа хүнзээр эвес, совхоз төвүнден трактор дилеп алгаш, автобусту сугдан үндүр тырттырып алдывыс. Демги садып алган олудумга олурар дээш көөрүмге, аныяк оол олуруп алган: «Сээң хууңда автобузуң бе?»—дээш, дүш-даа чок, туруп бербээн. Ам канчаар 30 км черге бут кырынга туруп алгаш, четкен-дир мен.

Ол-ла чылдың декабрь 20-де «Шамбалыг» совхозтан Кызылче чоруп олур мен. Автобус иштинде улус долу, кудумчузу безин шыгырт. «Тиилелге» совхозка келдивис, чүгле үш кижи дүштү. Чолаачы ужур-чөвүн тайылбырлады. А даштын турган чээрби шаа кижи, бир-ле мал-маган-даа ышкаш, күш-биле чүткээш, автобустуң эжиин шуут хагдырбайн туруп берген. Ынчап турда аңаа 40 хире минута чеде бердивис. Ооң соонда бистер оон-моон ужур-чөвүн чугаалап тургаш, арай боорда автобус эжиин хагдырдывыс.

Кодээ черлерде ындыг-дыр, а бистиң республикавыстың найысылалы Кызылда кандыгыл? Хоорай иштинге чоруур автобустарга көөрге, мурнуку эжиктен чүгле бичии чаштар, чаш уруглар туткан улус, инвалидтер кирер турда, аңаала улуг улус, аныяктар чүткүп кирер боор-дур. А ону пассажирлер-даа, чолаачы-даа, кондуктор-даа сагывайн турар.

Чехов кудумчузунда эът садыынга эът садып алыр дээш келиримге 20 хире кижи турган чүве, а ажыдар шак чеде бергенде кижи шуут дөртен четкен. Чүү болганыл дээрге, чамдык улус ээлчегге төргүл-төрелин, таныш-көрүжүн кажарлап киирип алганы ол чүве-дир. Ындыг таварылгалар хоорайга кандыг-даа ээлчегте турарга бар боор-дур. Ол чорук бистиң чамдык ындыг чаңныг, чаңгыс чер чурттугларывыстың культуразының кудузун, кижизидилгезиниң четпезин көргүзүп турары ол-дур.

Моон соңгаар ээлчег чурумун эскижидер дугайында тускай хемчеглер алырын күзээр-дир мен.

С. САНДАН.

ӨГ-БҮЛЕ ЭЭЛЕРИНИҢ КИЧЭЭНГЕЙИНГЕ

Аъш-чем садыының магазиннеринде чаа доңурган ногаа холуксаазын садып турар. Ону Польша Улус Республиказа бүдүрүп кылган. Ол холуксаада бодунуң аъш-чем шынарының болгаш витаминнер бары-биле байлак капусталарның: брюссель, өңнүг, кольраби деп сорттары бар. Капустаның ол сорттарында лимоннарга болгаш апельсиннерге бодаарга С витамин хөй. Чүрек, бүүрек аараанда болгаш гипертония үезинде ол капустаны эм кылдыр база ажыглап турар.

Ол холуксааның составында бир чаа морковьтуң үнелиг шынары кижилерге шагдан бээр билдингир. Морковь каротин-биле байлак, ол чүүл кижиниң организминге А витамин болу бээр. Ол витамин карактың көскү, кештиң эки болурунга эргежок чугула.

Чаа морковьту ажыглаары фитонцидтерниң барымын ачызында аас иштин микробтардан арыглаарынга ажыктыг.

Порей деп чаа согунада организмниң болур-чогуур ажылдаарынга эргежок чугула янзы-бүрү минералдыг бүдүмелдер бар. Ынчалза-даа согунаның кол эки чүүлү болза эфир үстери болур. Ол үстер улуг кырын секрециязын болдурар болгаш аппетитти бедидер.

Дүрген доңурган фасоль база-ла үнелиг чем болур. Ол бодунуң аъш-чем шынарын үр үе дургузунда хевээр арттырар.

Садып турар холуксаа аъш-чемни янзы-бүрү болдурарынга арганы бээр. Ону кандыг-даа чем кылырынга ажыглап болур.

Чаа доңурган ногаа холуксаазын кышкы үеде ажыглаары бистиң организмивиске херек витаминнерниң чамдызын катап тургузуп алырынга дузалаар.

Ногаа холуксаазын садып алыңар!

Редакцияның адрези:
Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң оралакчызының 2-35-24, 2-31-75, харысалгалыг секретарының 2-23-35, секретариаттың 2-23-35, партийжи амыдырал болгаш совет тургузуг килдистериниң 2-37-13, пропаганда килдизиниң 2-31-75, культура килдизиниң 2-23-54, кодээ ажыл-агый килдизиниң 2-21-47, үлетпүр килдизиниң 2-22-64, чагаа килдизиниң 2-41-27, информация килдизиниң 2-20-60, корректорларның 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45, солун келбейн барганда 2-32-75 телефонче долгаар.

Тираж 16933. Чагыг № 70.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА
6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының талазы-биле эргелелиниң типографиязы (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1).

ТС — 00640.